

**Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ**

*Πάντειο Πανεπιστήμιο
Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών*

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΝΟΜΙΚΟΣ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΣ»**

**ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ
ΑΝΔΡΟΜΑΧΗ ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΥ - ΣΚΛΑΤΣΑ**

**ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ
«Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ
ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ»**

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΓΚΕΤΤΑΣ ΧΡΥΣΟΒΑΛΑΝΤΗΣ

A.M.: 7114M027

ΑΘΗΝΑ 2015

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Περιεχόμενα.....	2
Εισαγωγή.....	4
§1 Οι γενικές αρχές του δικαίου.....	4
I. Η αρχή της αναλογικότητας.....	6
§2 I. Έννοια και αναγκαιότητα εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας στην αστυνομία.....	7
II. Η Συνταγματική και νομοθετική θεμελίωση της αρχής της αναλογικότητας.....	13
III. Τα κατ' ιδίαν στοιχεία της αρχής της αναλογικότητας.....	20
A. Αρχή της καταλληλότητας - προσφορότητας	22
B. Αρχή της αναγκαιότητας	24
Γ. Αρχή της αναλογικότητας stricto sensu	27
IV. Ο δικαστικός έλεγχος της αρχής της αναλογικότητας.....	31
α) Ο έλεγχος του κοινού νόμου.....	32
β) In concreto έλεγχος εφαρμογής του νόμου.....	32
γ) Ο ex post έλεγχος από το Δ.Ε.Ε.....	33
V. Διάκριση της αρχής της αναλογικότητας από παρεμφερείς αρχές.....	37
Η τεολογική μέθοδος ερμηνείας.....	40

**Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ
ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ**

§3. Η αρχή της αναλογικότητας στο ενωσιακό δίκαιο	41
§4 Αναλογικότητα και αστυνομική δράση.....	46
I. Η αρχή της αναλογικότητας κατά την άσκηση της αστυνομικής λειτουργίας.....	46
II. Νομολογιακή Επισκόπηση.....	61
Συμπερασματικές σκέψεις.....	70
Βιβλιογραφία	74

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

§1. Οι γενικές αρχές του δικαίου

Ο προσδιορισμός των γενικών αρχών είναι η πλήρωση των κενών του νόμου, ερμηνεύοντας την πραγματική βούληση όχι του οποιουδήποτε νομοθέτη, αλλά του λογικού και σώφρονα νομοθέτη κατά το πνεύμα του Συντάγματος και άρα η κατά το δυνατόν ολοκλήρωση της συνταγματικής αρχής της νομιμότητας της Διοίκησης¹.

Οι γενικές αρχές του δικαίου δημιουργήθηκαν και εξακολουθούν να δημιουργούνται από την ανθρώπινη συμπεριφορά μέσα σε ένα πλαίσιο κανόνων κοινωνικής συμβίωσης, στο οποίο αναπτύσσονται συγκεκριμένοι κανόνες αξιολόγησης και ελέγχου της ανθρώπινης συμπεριφοράς.

Αν και ορισμένες φαίνονται να έχουν αιώνια αξία, οι γενικές αρχές του δικαίου είναι δημιουργήματα ιστορικά. Αυτές οι αρχές μετατρέπονται σε περιεχόμενο κανόνων δικαίου μέσω μιας διαδικασίας δικαιοποίησής τους. Μετατροπέας αυτών των αρχών σε θεσμούς του ισχύοντος και εφαρμοστέου δικαίου δηλ. του θετικού δικαίου, είναι κατά την επικρατούσα αντίληψη, ο δικαστής, η δικαστική απόφαση². Η ύπαρξή τους

¹ Βλ. Δαγτόγλου Π., Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, 2004

² Επί του ζητήματος τούτου διετυπώθησαν οι εξής αντιλήψεις: α) πρόκειται περί δικαίου κατασκευαζόμενου υπό του δικαστού, προς συμπλήρωση των κενών της δικαίου· υπό την ροπή της αριστοτελικής φιλοσοφίας, «ο καν ο νομοθέτης αυτός (αν) είπεν εκεί παρών και, ει ήδει, ένομοθέτησεν (αν)», Αριστοτέλους, (Ηθικ. Νικομ. Ε, 14, 11371). β) Κατ' άλλη αντίληψη, οι γενικές αρχές αποτελούν δίκαιον εθιμικό, έχουν προέλευση εθιμική. Είναι με άλλες λέξεις, καρπός ιδεών, προϊόν πεποιθήσεων, εγκαθιδρυμένων, έστω λανθανόντως, στην κοινή περί δικαίου συνείδηση, προάγονται δε σε τάξη κανόνος δικαίου κατόπιν μακράς, ομοιομόρφου και εν πεποιθήσει δικαίου εφαρμογή. γ) Κατ'

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

σε κάθε δικαϊκό σύστημα αποτελεί όριο της κυριαρχίας του θετικού δικαίου.

Οι γενικές αρχές αντλούν τη δυναμική τους λειτουργία από τον νομικό πολιτισμό, που έχει εσωτερικοποιηθεί από την έννομη τάξη - κειμένη νομοθεσία³. Το Συμβούλιο της Επικρατείας κατέστησε με την πρώτη απόφαση τις γενικές αρχές του δικαίου το σημαντικότερο μέσο, όχι μόνο ελέγχου της νομιμότητας των διοικητικών πράξεων, αλλά και διαπαιδαγώγησης των διοικητικών οργάνων στη νομιμότητα.

Οι γενικές αρχές επιτελούν συγκεκριμένη λειτουργία⁴. Πιο συγκεκριμένα χρησιμοποιούνται ως: α) κανόνες δικαίου, όπου αποτελούν αναπόσπαστο μέρος των κανόνων νομιμότητας που συνθέτουν την έννομη τάξη και β) κατευθυντήριες υποδείξεις προς το Δικαστή και τη Διοίκηση· ή αλλιώς ειπωμένο αποσκοπούν στην πλήρωση των κενών του θετικού δικαίου.

Οι γενικές αρχές αποτελούν θετικό δίκαιο, καθόσον είναι ενταγμένες στο δικαϊκό οικοδόμημα και είτε έχουν αυτόνομη διατύπωση στο συνταγματικό κείμενο, είτε συνάγονται από άλλες διατάξεις. Έχει υποστηριχθεί, ότι οι γενικές αρχές περιέχουν κανόνες δικαίου που δεν

άλλη γνώμη απορρέουν εξ επιταγών της ηθικής ή του φυσικού δικαίου, εν πάση δε περιπτώσει εκ κανόνων άνωθεν γεγραμμένων και αποτελούν ειδικές εκδηλώσεις αυτού κατά την σοφόκλεια αντίληψη «ου γαρ γε τι νυν γε καχθές αλλ' αείποτε ζή ταύτα κουδείς οίδεν εξ ότου 'φάνη», Σοφοκλής (Αντιγόνη στιχ. 474 - 475). δ) Τέλος, οι γενικές αρχές αποτελούν δίκαιο όχι κατασκευαζόμενο υπό του δικαστού, ωσάν ασκούσε έργο νομοθέτου, αλλ' αποκαλυπτόμενο, συναγόμενο υπ' αυτού δια διαπλαστικής, δημιουργικής ερμηνείας της κειμένης νομοθεσίας. Βλ. Κόρσου Δ., Διοικητικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Γ' Έκδ., εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή 2005, σελ. 170.

³ Βλ. Μαρκαντωνάτου – Σκαλτσά Α., Γενικές Αρχές στη Νομολογία του ΣτΕ και του ΔΕΚ, Α' Έκδ., εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2007, σελ. 20.

⁴ ό.π., σελ. 20.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

αναγράφονται μεν ρητά και γενικά σε κανένα νομοθετικό κείμενο, αλλά προκύπτουν από το πνεύμα του ισχύοντος δικαίου, όπως εκφράζεται σε διοικητικούς νόμους ή σε βασικές συνταγματικές διακηρύξεις⁵.

Οι γενικές αρχές, όπως αναφέραμε παραπάνω, όντας ενταγμένες στην έννομη τάξη, αποτελούν θετικό δίκαιο και είτε είναι διατυπωμένες ρητώς ή με άλλα λόγια «*expressis verbis*» στο δικαϊκό οικοδόμημα είτε συνάγονται με κατάλληλη υπό της νομολογίας των δικαστηρίων ερμηνείας της κειμένης νομοθεσίας.

Σταχυολογώντας, οι γενικές αρχές αποτελούν κρίκους συστατικούς, κρίκους χρυσούς των κατ' ιδία διατάξεων της έννομης τάξης και βοηθούν στην ερμηνευτική αποκάλυψη των παραπάνω διατάξεων⁶.

⁵ Βλ. Δημητρόπουλος Α, Γενική συνταγματική θεωρία, εκδ. Αντ. Σάκκουλα, 2004

⁶ Βλ. Κόρσου Δ., Διοικητικό Δίκαιο, Γενικός Μέρος, Γ' Έκδ., εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή 2005 σελ. 172.

I. Η αρχή της αναλογικότητας

Η αρχή της αναλογικότητας εξ ορισμού είναι έννοια συσχετίσεως δυο μεγεθών κι εκφράζει την ιδέα του μέτρου. Ως σύγχρονη νομική αρχή αρχίζει να διαμορφώνεται μετά το πέρας του δευτέρου παγκοσμίου πολέμου. Η αρχή της αναλογικότητας με την σύγχρονη έννοια διέπεται από την τελολογική σχέση μέσου – σκοπού.

Βέβαια η νομική αναγνώρισης της αρχής της αναλογικότητας συνδέεται χρονικά με το 18^ο αιώνα. Τότε άρχισε να οργανώνεται η κρατική εξουσία βάσει νομικών κανόνων και να θεμελιώνονται τα ατομικά δικαιώματα. Ταυτόχρονα όμως δημιουργείται και η απαίτηση κατοχύρωσης και θεμελίωσης βασικών αρχών, οι οποίες θα θέτουν όρια στις ανεξέλεγκτες επεμβάσεις της κρατικής εξουσίας.

Η ιδέα της αναλογικότητας εκφράζεται στην αντίληψη ότι το δίκαιο πρέπει να εξυπηρετεί τους σκοπούς των ανθρώπων είτε ως ατόμων είτε ως κοινωνιών. Το δίκαιο πρέπει να ανταποκρίνεται σε μια ποσοτικά μετρήσιμη αναλογία μέσων κι αποτελεσμάτων σε σχέση με έναν επιδιωκόμενο σκοπό⁷.

⁷ Βλ. Δημητρόπουλος Α., Συνταγματικά Δικαιώματα-Γενικό μέρος

I. Έννοια και αναγκαιότητα εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας στην αστυνομία

Η αρχή της αναλογικότητας βρίσκει κατεξοχήν πρόσφορο έδαφος εφαρμογής και αποκτά ιδιαίτερη πρακτική αξία κατά την άσκηση αστυνομικής εξουσίας. Λειτουργεί, ειδικότερα, ως βασική κατεύθυνση, κυρία δέσμευση και βασικό όριο στη δράση της Ελληνικής Αστυνομίας, η οποία αποτελεί τον πλέον αντιπροσωπευτικό φορέα άσκησης αστυνομικής εξουσίας⁸.

Με την εφαρμογή της παραπάνω αρχής διαμορφώνεται το κατάλληλο αξιολογικό υπόβαθρο της αστυνόμευσης και τίθενται θεμελιώδεις ποιοτικοί και ποσοτικοί περιορισμοί στην επιλογή και τη χρήση των λαμβανόμενων για την πραγμάτωση αυτής μέτρων, εκείνων πρωτίστως που εκδηλώνονται με επεμβάσεις υλικής βίας. Η λήψη αστυνομικών υλικών μέτρων συνιστά άσκηση νόμιμης κρατικής υλικής βίας, η οποία αποκαλύπτει στη γυμνότητα της λειτουργίας του το «σκληρό πυρήνα» του δικαίου, τον «καταναγκασμό»⁹. Βεβαίως, το απεριορίστο πεδίο άσκησης της αστυνομικής εξουσίας ανήκει στο παρελθόν και συνδέεται με τη μορφή ολοκληρωτικού κράτους. Η δημόσια τάξη συνιστά υπό πολίτευμα δημοκρατίας επαλήθευση της αρχής της νομιμότητας, επιζητείται δε για να υλοποιηθούν οι σκοποί του

⁸ Το ότι η αρχή της αναλογικότητας εφαρμόστηκε κατά κύριο λόγο στο αστυνομικό δίκαιο φαίνεται από την παροιμιώδη φράση του W. Jellinek «Δεν πρέπει η αστυνομία να βάλλει κατά των περιστεριών με κανόνια»

⁹ Βλ. Μάνεσης Α., Συνταγματικό Δίκαιο Ι, 1980 σελ. 25.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

Συντάγματος και των νόμων που συνάδουν με αυτό και όχι απλώς για να επιβληθεί η οποιαδήποτε άλλη τάξη¹⁰.

Τα υλικά αστυνομικά μέτρα είναι νόμιμα και όχι παράνομα - αποτελούνται δηλαδή αυθαίρετη εκδήλωση βίας-, οσάκις λαμβάνονται μόνον όταν, όπως και όσα ορίζει ο νόμος¹¹. Ωστόσο, θα πρέπει να τονισθεί, ότι για τη σύννομη χρήση υλικής αστυνομικής βίας δεν αρκεί απλώς η τελευταία να προβλέπεται νομοθετικά. Απαιτείται, επιπλέον, ο τρόπος άσκησης της, η ένταση και η χρονική της διάρκεια να προσαρμόζεται στις ειδικές κατά περίπτωση συνθήκες και να διέπεται από τις αρχές της αναλογικότητας και της επιείκειας.

Χαρακτηριστικός, εν προκειμένω, ο περιορισμός που προκαλεί η χρήση όπλων από τους αστυνομικούς είτε στο προστατευόμενο από τη διάταξη του άρθρου 5 παρ 2 Σ δικαίωμα στη ζωή και στη σωματική ακεραιότητα, όταν στοχεύονται άνθρωποι είτε στο από τη διάταξη του άρθρου 17 Σ προστατευόμενο δικαίωμα στην ιδιοκτησία, όταν στοχεύονται πράγματα, είτε, τέλος, στην από τη διάταξη του άρθρου 5 παρ 1 Σ απορρέουσα γενική ελευθερία του πράττειν, όταν ο αστυνομικός πυροβολισμός λαμβάνει χώρα προς εκφοβισμό¹².

Ως δικανικό αξίωμα η αρχή της αναλογικότητας συνδέεται με τη μετεξέλιξη του παραδοσιακού φιλελεύθερου κράτους δικαίου ως κράτος αποχής στο κοινωνικό κράτος, το οποίο τη σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζόμενο ως κράτος πρόληψης και ασφάλειας έχει

¹⁰ Βλ. το άρθρο 1 παρ. 3 Σ. Για τη διάταξη αυτή και τις άλλες, με τις οποίες ο συντακτικός νομοθέτης εκφράζει τη βούληση του το ελληνικό κράτος να είναι κράτος δικαίου, στο Μαυριά, Συνταγματικό Δίκαιο Ι, σελ 319 επ.

¹¹ Βλ. Τάχος, Δίκαιο της Δημόσιας Τάξης, σελ. 107-109.

¹²Βλ. Παπαϊωάννου Ζ., Αστυνομικό Δίκαιο, εκδ. Σάκουλας, Β' Έκδοση, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, σελ.532.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

προσανατολίζει τη δράση του προς την κατεύθυνση της αποτελεσματικής κάλυψης των αυξημένων αναγκών για ασφάλεια της σύγχρονης κοινωνίας των κινδύνων. Ως άμεσα παρεπόμενο φαινόμενο παρατηρείται η συνεχής εξάπλωση και διεύρυνση της αστυνομικής εξουσίας σε ένα ευρύτατο πεδίο ατομικών δικαιωμάτων και αγαθών των πολιτών, με αποτέλεσμα πολλές φορές οι υπηρεσιακές ενέργειες των αστυνομικών οργάνων να κατακρίνονται παράνομες ως καταχρηστικές ή και αξιόποινες με την αιτιολογία, ότι πλήττουν τα ως άνω αγαθά και δικαιώματα. Στη διογκωμένη προνοιακή αστυνομική δραστηριότητα προβάλλονται σοβαρές ενστάσεις από τη σύγχρονη νομική θεωρία με κεντρικό σημείο αναφορά το γεγονός, ότι ο πολίτης λειτουργεί λιγότερο ως υποκείμενο δικαιωμάτων και περισσότερο ως αποδέκτης υποχρεώσεων. Ο ιδιάζων επεμβατικός και επαχθής χαρακτήρας των νέων τεχνικών και πράξεων της αστυνομίας, όπως π.χ. οι ανακριτικές πράξεις που θεσπίζονται για την αντιμετώπιση του οργανωμένου εγκλήματος, επιτάσσει τη διενέργεια αυτών με βάση την αρχή της αναλογικότητας. Η αρχή αυτή αποκτά ιδιαίτερη σημασία τόσο στην απάντηση για το επιτρεπτό των παραπάνω περιοριστικών επεμβάσεων σε θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα όσο και κυρίως στη θέση ορίων κατά τη διενέργεια τους.

Η ενσυνείδητη και απαρέγκλιτη εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας κατά την εκτέλεση των αστυνομικών καθηκόντων κρίνεται ως επιτακτικά αναγκαία για τους παρακάτω κυρίως λόγους: Πρώτον, διότι η άσκηση αστυνομικής εξουσίας είτε είναι προληπτική διοικητικού χαρακτήρα αποσκοπούσα στην αντιμετώπιση επικρεμάμενων κινδύνων (Gefahrenabwehr) είτε είναι κατασταλτική, δηλαδή ποινικοδικονομικής φύσης αφορώσα τη δίωξη ήδη διαπραχθεισών αξιοποιούνων πράξεων, συνιστά τον πλέον επαχθή και επώδυνο τρόπο

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

κρατικής επέμβασης. Διότι, όπως είναι γνωστό, συνιστά μια βασική εν δυνάμει πηγή διακινδύνευσης για τα ατομικά δικαιώματα και τις ελευθερίες του πολίτη, όπως τη σωματική και ψυχική ακεραιότητα, την ελευθερία και την παρουσία του δυνάμενη να φθάσει μέχρι την ολοκληρωτική αφάνιση αυτής της ίδιας της ζωής του. Πρόκειται για ένα διαχρονικό και παράλληλα ευαίσθητο και πάντα επίκαιρο πρόβλημα, ο τρόπος αντιμετώπισης του οποίου αντικατοπτρίζει θεμελιώδεις πολιτιστικές κατακτήσεις και συνιστά αλάνθαστο δείκτη για τη λειτουργία του κράτους δικαίου και της δημοκρατικής αρχής σε μία ορισμένη χώρα σε μία συγκεκριμένη εποχή.

Δεύτερον, επειδή η αστυνομική αρμοδιότητα ασκείται κατά κανόνα όχι ως δέσμια αρμοδιότητα αλλά κατά διακριτική ευχέρεια διεπόμενη στην περίπτωση αυτή από την αρχή του πλέον πρόσφορου μέσου (Opportunitätsprinzip)¹³. Οι αρχές αυτές δικαιολογημένα κυριαρχούν στο χώρο αυτό, αφού εξασφαλίζουν την αυξημένη ευλυγισία, προσαρμοστικότητα και ταχύτητα που πρέπει να διακρίνει την αστυνομική δράση, προκειμένου αυτή να ανταποκρίνεται έγκαιρα και επιτυχώς στη διαφύλαξη ή επιβολή ειδικότερων μορφών δημοσίου συμφέροντος, όπως η δημόσια τάξη και ασφάλεια, οι οποίες χαρακτηρίζονται από τον μεταβλητό, δυναμικό και πολυδιάστατο χαρακτήρα τους. Η λύση - αντίδοτο για τον ενδεχόμενο κίνδυνο μιας «υπερβολικής» χρήσης της ελευθερίας κινήσεως που επιτρέπουν οι παραπάνω αρχές είναι η απαρέγκλιτη τήρηση της αρχής της αναλογικότητας¹⁴.

¹³ Για την αρχή αυτή που έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα στο γερμανικό δίκαιο, βλ. προπάντων *Knemeyer*, *Polizei und Ordnungsrecht*, παρ 54, 86, 125 επ και 401 επ. και παραπάνω στο ίδιο Κεφάλαιο, I A 2.

¹⁴ Βλ. Παπαϊωάννου Ζ., *Αστυνομικό Δίκαιο*, εκδ. Σάκουλας, Β' Έκδοση, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, σελ.537.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

Και τρίτον, η σχολαστική τήρηση της αρχής της αναλογικότητας κρίνεται αναγκαία για το λόγο, ότι η αρχή της νομιμότητας σχετικοποιείται ιδιαίτερα απέναντι στα αστυνομικά όργανα, αφού αυτά για την αντιμετώπιση του κινδύνου, της ανάγκης και του επείγοντος, έχουν το δικαίωμα ή τη δυνατότητα να αποκλίνουν άλλοτε de facto και άλλοτε de jure από τη νομιμότητα. Πρόκειται για την υπερέχουσα θέση των απροβλέπτων και αιφνίδιων πραγματικών γεγονότων που επιτρέπει την προσωρινή βεβαίως και σε συγκεκριμένες μόνο περιπτώσεις κάμψη της αρχής της νομιμότητας υπέρ της αρχής της σκοπιμότητας

Ο κίνδυνος απομάκρυνσης των αστυνομικών οργάνων από την αρχή της νομιμότητας ελλοχεύει σοβαρότερος κατά τη λήψη μέτρων ενόργανης υλικής βίας, τα οποία δεν λαμβάνονται προς εκτέλεση διοικητικών πράξεων αλλά ασκούνται με πρωτοβουλία της αστυνομικής αρχής ως κυριολεκτικά άμεσος υλικός καταναγκασμός, όπως η βίαιη διάλυση παράνομης συνάθροισης ή ο θανατηφόρος αστυνομικός πυροβολισμός για τη διάσωση ομήρων. Σ' αυτόν τον τομέα άσκησης αστυνομικής υλικής βίας, η αρχή της αναλογικότητας συμπληρώνει την έλλειψη μη προηγηθεισών διοικητικών πράξεων -και επομένως την αρχή της νομιμότητας- συνθέτουσα την κλίμακα της διαβάθμισης ή αλλιώς της επιλογής των μέτρων που αρμόζουν κάθε φορά για να προληφθεί ή να αποκατασταθεί η ορισμένη δημόσια τάξη κατά τρόπο έγκαιρο και αποτελεσματικό.

Η αρχή της αναλογικότητας πρωτοεμφανίστηκε στο γερμανικό αστυνομικό δίκαιο (Grundsatz der Verhältnismäßigkeit)¹⁵. Στην Ελλάδα

¹⁵ Πρβλ. την παρ. 2 του γερμανικού Munsterentwurf eines einheitlichen Polizeigesetzes des Bundes und der Lander (απόφαση των Υπουργών Εσωτερικών των Χωρών της 11.06.1976), Το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο, το οποίο χρησιμοποιεί συστηματικά την αρχή της αναλογικότητας, ανέλυσε την έννοια της σε ένα

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

αναγνωρίσθηκε από την νομολογία του Συμβουλίου της Επικρατείας από το 1984, ενώ υπονοείται και σε παλιότερες αποφάσεις¹⁶. Ήδη προ εξήντα ετών το ΣτΕ, όταν με την απόφαση 343/1943 αποφάνθηκε, ότι «τα αστυνομικά όργανα δεν μπορούν να ασκήσουν βίαια μέτρα κατά των πολιτών, παρά μόνο κατ' εξαίρεση και μόνο όπου ο νόμος επιτρέπει ή η αντίσταση κακοποιού ή άλλος κίνδυνος καθιστούν ταύτα απολύτως αναγκαία». Επομένως, τα δικαιώματα του ανθρώπου δεν επιτρέπεται να περιορίζονται από τα αστυνομικά όργανα περισσότερο από όσο είναι αναγκαίο για να προστατευθούν είτε τα δικαιώματα των άλλων είτε όψεις του δημοσίου συμφέροντος που κατοχυρώνονται συνταγματικά και η διαφύλαξη τους εντάσσεται στην αποστολή της ΕΛΑΣ.

εκτεταμένο obiter dictum στη BVerfGE 30, 292, 316. πριν από περισσότερο από μισό αιώνα. Για την αρχή της αναλογικότητας (principe de proportionnalite) στη Γαλλία, βλ. *Decocq/Montreuil/Buisson*, *Le Droit de la Police*, σελ. 326. Σε ό,τι αφορά την ισχύ της αρχής στο αγγλικό δίκαιο βλ. προπάντων *George Gerapetritis Proportionality in administrative law, Judicial Review in France, Greece, Englandd and in the European Community*, 1997. Στην ελληνική βιβλιογραφία, βλ., ιδίως, *Γέροντα*, η αρχή της αναλογικότητας στο Γερμανικό Δημόσιο Δίκαιο, ΤοΣ 1983, σελ. 20, *Κοντόγιωργα-Θεοχαροπούλου*, Η αρχή της αναλογικότητας στο εσωτερικό δημόσιο δίκαιο, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσσαλονίκη 1989, σελ. 12 και *Τάχο* δίκαιο της δημόσιας τάξης σελ 55 επ.

¹⁶ Βλ. ΣτΕ 21/1958, 1456, 1961/1966, 202/1974, 58, 811/1977, 1340, 1341/1982 κ.λ.π.

II. Η συνταγματική και νομοθετική θεμελίωση της αρχής της αναλογικότητας

Η αρχή της αναλογικότητας κατοχυρώνεται πλέον πανηγυρικά στο άρθρο 25 παρ. 1 του Συντάγματος 1975/1986/2001¹⁷. Μολονότι ουδείς είχε μέχρι τώρα αμφισβητήσει τη συνταγματική ισχύ της εν λόγω αρχής, η οποία συναγόταν από τη γενικότερη αρχή του κράτους δικαίου, η ρητή κατοχύρωση της στο Σύνταγμα έρχεται να άρει τις οποιεσδήποτε αμφισβητήσεις και να την καθιερώσει άμεσα, αναγνωρίζοντας την ανάγκη ανάδειξης και εφαρμογής της σε εκείνες τις περιπτώσεις, όπου η στενή ερμηνεία και η ανελαστική εφαρμογή των νομοθετικών διατάξεων προσβάλλουν την αρχή της «ουσιαστικής δικαιοσύνης» και την αρχή της νομιμότητας υπό ευρεία έννοια.

Η ισχύς της αρχής της αναλογικότητας κατά την άσκηση αστυνομικής εξουσίας θεμελιώνεται και σε ειδικές διατάξεις της αστυνομικής νομοθεσίας, οι οποίες αναφέρονται στους κανόνες υπηρεσιακής συμπεριφοράς των αστυνομικών και στα μέτρα που αυτά λαμβάνουν για την εκπλήρωση των καθηκόντων τους. Χαρακτηριστικά το ΠΔ 538/1989 (άρθρο 2) ορίζει, ότι κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους οι αστυνομικοί χρησιμοποιούν τα κατά το δυνατό ηπιότερα μέσα, αποφεύγοντας κάθε περιττή τραχύτητα, ενόχληση ή αδικαιολόγητη φθορά ιδιοκτησίας και επιδεικνύουν πνεύμα μετριοπάθειας και επιείκειας. Ακόμη, το ΠΔ 141/1991 εξειδικεύει με αρκετές διατάξεις του το

¹⁷ Πριν την αναθεώρηση του 2001, η αρχή της αναλογικότητας θεμελιωνόταν συνταγματικά στα άρθρα 5 παρ. 1 και 25 παρ. 1 (υπό την προηγούμενη διατύπωση του). Βλ. ΣτΕ 2845/1994, 1709/1997, 542/1999. Πολλαπλή αναφορά της αρχής της αναλογικότητας γίνεται και από τον Κώδικα Δεοντολογίας του Αστυνομικού. Βλ. π.χ. ΠΔ 254/2004 άρθρα 1 δ, 2ε και στ, 3α και ιβ και 4ε.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

περιεχόμενο της αρχής της αναλογικότητας διευκολύνοντας και εξασφαλίζοντας με τον τρόπο αυτό την εφαρμογή της από τα αρμόδια. Πολλοί νόμοι τέλος, που διαπλέκονται με την αστυνομική δράση αναφέρονται ρητά στην αρχή της αναλογικότητας, όπως ο Ν. 2928/2001, που με στόχο την καταπολέμηση του οργανωμένου εγκλήματος διέυρνε μεν τις ανακριτικές πράξεις των αστυνομικών οργάνων πλην όμως της υπήγαγε ρητώς στις επιταγές της αρχής της αναλογικότητας.

Σύμφωνα με την αρχή τα ατομικά δικαιώματα πρέπει να περιορίζονται από το νόμο αυτό, εφόσον και καθόσον είναι απολύτως αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου δημοσίου σκοπού. Οι νομοθετικοί περιορισμοί των ατομικών δικαιωμάτων που υπερβαίνουν το απολύτως αναγκαίο μέτρο είναι προδήλως αυθαίρετοι. Οι αποδέκτες της συνταγματικής επιταγής να ανταποκρίνονται οι περιορισμοί των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων στην αρχή της αναλογικότητας είναι κατά κύριο λόγο ο νομοθέτης, ο δικαστής και η διοίκηση.

Η αρχή της αναλογικότητας αποκτά ιδιαίτερη σημασία καθώς καθορίζει τα απώτερα όρια του Συνταγματικά επιτρεπτού της κρατικής επέμβασης. Το ΣτΕ έχει εδώ και πολλά χρόνια δεχτεί την αρχή της αναλογικότητας ως εφαρμοστέα. Η δε απόφαση 2112/19848 θεωρείται η γενέθλιος της αρχής της αναλογικότητας.

Η αρχή της αναλογικότητας αρχικά αναπτύχθηκε στο γαλλικό και στο γερμανικό δίκαιο και στη συνέχεια αναγνωρίστηκε σε όλο το πεδίο του διοικητικού δικαίου. Το άρθρο 25 παρ.1 εδ.δ'/Σ (μετά την αναθεώρηση του 2001) κατοχυρώνει ρητά πλέον την αρχή της αναλογικότητας, ορίζοντας ότι: «οι κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν κατά το Σύνταγμα να επιβληθούν στα δικαιώματα αυτά (στα συνταγματικά δικαιώματα δηλαδή) πρέπει να προβλέπονται είτε απευθείας από το Σύνταγμα είτε από το νόμο, εφόσον υπάρχει επιφύλαξη υπέρ αυτού και να σέβονται την

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

αρχή της αναλογικότητας¹⁸.

Τα ατομικά δικαιώματα που προστατεύονται από την αρχή της αναλογικότητας αποτελούν κανόνες δικαίου με αυξημένη τυπική ισχύ. Η εφαρμογή τους δεν περιορίζεται μόνο στην άμεση σχέση πολίτη- κράτος αλλά έχουν μια καθολική ισχύ εισχωρώντας σε πολλούς τομείς του δικαίου. Ακόμη και αν μια περιοχή της έννομης τάξης έχει μείνει αρρύθμιστη, η επίδραση των ατομικών δικαιωμάτων συνεχίζεται.

Στο πεδίο του διοικητικού δικαίου η αρχή της αναλογικότητας αποτελεί ειδικότερη αρχή συνταγματικής προέλευσης δηλ. στοιχείο της αρχής της νομιμότητας που διέπει τη δράση της διοικήσεως. Εφαρμόζεται κυρίως επί πράξεων διακριτικής εξουσίας, και συνιστά «περιορισμό της υπό των διοικητικών οργάνων ασκήσεως αυτής¹⁹». Κατά την άσκηση διακριτικής ευχέρειας εκ μέρους της διοικήσεως ελέγχεται κατά πόσο το μέτρο της διοικήσεως ανταποκρίνεται στις προδιαγραφές της εννοίας της αναλογικότητας, αφού η διοίκηση έχει τη δυνατότητα επιλογής μεταξύ περισσότερων λύσεων. Εδώ η αρχή της αναλογικότητας δρα ως ακραίο όριο της διακριτικής ευχέρειας

Όπου έχει πεδίο εφαρμογής η αρχή της αναλογικότητας είναι απαραίτητες και ορισμένες προϋποθέσεις: ένα ατομικό δικαίωμα, ένα μέτρο που περιορίζει το ατομικό δικαίωμα στην πραγματική του κατάσταση καθώς και η ύπαρξη ενός δημοσίου ή και ενός συνταγματικώς προστατευόμενου ιδιωτικού συμφέροντος που να δικαιολογεί τον περιορισμό. Αν δε συντρέχει η τελευταία αυτή προϋπόθεση, δηλαδή να μην είναι συνταγματικά καλυμμένος σκοπός του περιορισμού τότε το

¹⁸Βλ. Σκουρής Β., Η Συνταγματική αρχή της αναλογικότητας και οι νομοθετικοί περιορισμοί της επαγγελματικής ελευθερίας (παρατηρήσεις στην απόφαση 2112/1984 του ΣτΕ).

¹⁹ Βλ. Κόρσος Δ., Διοικητικό Δίκαιο, Γενικός Μέρος, Γ' Έκδ., εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή 2005

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

μέτρο κρίνεται σε κάθε περίπτωση αντισυνταγματικό, ανεξάρτητα από την έκταση του περιορισμού του²⁰.

Η αρχή της αναλογικότητας απαντάται για πρώτη φορά στον τίτλο του Πρωτοκόλλου σχετικά με την εφαρμογή των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας που προσαρτήθηκε στη Συνθήκη του Άμστερνταμ, αλλά και στο αντίστοιχο Πρωτόκολλο που προσαρτήθηκε στη Συνθήκη της Λισσαβόνας. Ξεχωριστή αναφορά στην αρχή της αναλογικότητας γίνεται όμως και στην ίδια τη Συνθήκη της Λισσαβόνας στο άρθρο 5§4 ενοποιημένης απόδοσης ΣΕΕ όπου ορίζεται ότι σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας, το περιεχόμενο και η μορφή της δράσης της Ένωσης δεν υπερβαίνουν τα απαιτούμενα για την επίτευξη των στόχων των Συνθηκών.

Επίσης λειτουργεί ως ερμηνευτική αρχή, προς επαλήθευση από το δικαστή του γενομένου από τη διοίκηση προσδιορισμού των αορίστων αξιολογικών εννοιών, που περιέχονται στα νομοθετικά κείμενα. Χρησιμοποιείται δε και κατά την επιδιωκόμενη από τα δικαστήρια σύμφωνη με το σύνταγμα ερμηνεία των εξεταζομένων από πλευράς ενδεχόμενης αντισυνταγματικότητας νόμων. Αποτελεί δε και κριτήριο ορθής άσκησης της διακριτικής ευχέρειας της διοικήσεως, καθόσον ο ακυρωτικός δικαστής εξετάζει .τη συνδρομή της μόνο στη ορθή άσκηση διακριτικής ευχέρειας.

Μέσα στο ανταγωνιστικό πεδίο άσκησης αρμοδιοτήτων που δημιουργείται μεταξύ ΕΕ και κρατών μελών, οι αρχές της επικουρικότητας και της αναλογικότητας καλούνται να λειτουργήσουν κατά τέτοιο τρόπο ώστε να εξασφαλίζεται σε κάθε περίπτωση ότι τα μέτρα λαμβάνονται στο κατώτατο δυνατό επίπεδο, είναι αποτελεσματικά και κατ' αναλογία μέσου-σκοπού. Όσον αφορά τον ex post έλεγχο των αρχών αυτός

²⁰ Βλ. Χρυσόγονος Κ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 1998.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

ανατίθεται κατ' αποκλειστικότητα στο ΔΕΕ.

Η αρχή «ό,τι δεν απαγορεύεται από το Σύνταγμα και τους νόμους, επιτρέπεται» ισχύει κατεξοχήν στο χώρο άσκησης της αστυνομικής εξουσίας, η οποία συνδεδεμένη με εκδήλωση κρατικής βίας αντιπροσωπεύει την εντονότερη και επαχθέστερη, περίπτωση περιορισμού της ελευθερίας των ατόμων. Αυτός είναι ο λόγος, που η αρχή της αναλογικότητας εν προκειμένω συναρτάται πολλές φορές άμεσα και αναπόσπαστα με το τεκμήριο υπέρ της ελευθερίας των αστυνόμευμένων (*in dubio pro libertate*). Κατ' εφαρμογή του τεκμηρίου αυτού, οι αστυνομικές επεμβάσεις δεν πρέπει να είναι απόλυτες και γενικές αναφορικά με τη διάσταση των συγκεκριμένων αναγκών της δημόσιας τάξης σε ένα δεδομένο χωροχρόνο ούτε μπορούν να καταλήγουν, έστω νομιμοφανώς, σε αναίρεση στην ουσία της δυνατότητας απόλαυσης των συνταγματικών δικαιωμάτων. Ο υπερβολικά ενόψει των δεδομένων πραγματικών περιστατικών γενικός και απόλυτος χαρακτήρας ενός αστυνομικού μέτρου είναι συχνά ύποπτος για την αντίθεση του στην αρχή της αναλογικότητας και συνακόλουθα για την παρανομία του μέτρου αυτού.²¹

Η άσκηση αστυνόμευσης εντάσσεται μεν στον κατά παράδοση πυρήνα των κυριαρχικών αρμοδιοτήτων του κράτους²² αλλά ορισμένες

²¹ Όπως επισημαίνεται και στη γαλλική θεωρία «La liberie est la regie et la restriction de police l'exception». Οι περιπτώσεις ειδικότερα των *interdictions generales et absolues* ελέγχονται με ενδελέχεια και από το διοικητικό δικαστή και, εφόσον υπάρχουν, η σχετική διοικητική πράξη αστυνομικού χαρακτήρα κρίνεται ως παράνομη.

²² Ως άρρηκτα συνυφασμένη με την κυρίαρχη εξουσία του κράτους. Για την τελευταία ως συστατικού στοιχείου του κράτους, βλ. Κ. Μανριά, *Συνταγματικό Δίκαιο I*, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα 2000, σελ. 71 επ.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

φορές ασκείται από ΝΠΙΔ του δημόσιου τομέα²³ ή ακόμη και ιδιώτες ή ιδιωτικές επιχειρήσεις, στις οποίες κατ' εξαίρεση και υπό όρους έχει παραχωρηθεί άσκηση αστυνομικής εξουσίας²⁴. Για το λόγο αυτό, το δόγμα και το πνεύμα της περιβεβλημένης πλέον με την αίγλη της συνταγματικής κατοχύρωσης αρχής της αναλογικότητας, πρέπει να ισχύει έναντι όλων των φορέων άσκησης αστυνομικής εξουσίας ανεξαρτήτως της οργανωτικής τους μορφής και του γεγονότος ότι η δράση τους διέπεται κατ' αρχήν από το ιδιωτικό δίκαιο.

²³ Οι αρμόδιοι υπάλληλοι του ΟΣΕ, που είναι δημόσια επιχείρηση - ΝΠΙΔ (ΝΔ 674/1970), «περιβάλλονται με όλα τα δικαιώματα και τα καθήκοντα των αστυνομικών υπαλλήλων» κατά την εκτέλεση της υπηρεσίας τους (άρθρο 3 παρ 4, 7, 11, 16 Ν ΑΡΟΒ71884, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 24, ΝΔ 4/4-9-1935, βλ. και άρθρο 473 παρ 2, 10 ΠΚ). Οι σιδηροδρομικοί υπάλληλοι του ΟΣΕ έχουν την ιδιότητα του ειδικού ανακριτικού υπαλλήλου (άρθρο 594 ΚΠΔ) και του υπαλλήλου κατά το άρθρο 13α' ΠΚ. Επίσης, από τους υπαλλήλους των οικείων φορέων επιβάλλεται πρόστιμο σε όσους δεν καταβάλουν το αντίτιμο του κομίστρου στα μέσα αστικών και υπεραστικών συγκοινωνιών.

²⁴ Επειδή από τη φύση τους οι αστυνομικές δραστηριότητες δεν αρμόζουν σε ιδιώτες, η παραχώρηση αστυνομικής εξουσίας πρέπει να γίνεται με μεγάλη προσοχή ως εξαιρετική και έσχατη απόφαση της αστυνομικής αρχής. Έτσι Τάχος Δίκαιο της Δημόσιας Τάξης, σελ 46 και 111. Για τις ιδιωτικές επιχειρήσεις θα μπορούσε να γίνει επίκληση της τριτενέργειας των ατομικών δικαιωμάτων ιδιαίτερα ενόψει της ρητής πρόβλεψης στο αναθεωρηθέν Σύνταγμα, ότι τα δικαιώματα του ανθρώπου ισχύουν και στις σχέσεις μεταξύ ιδιωτών στις οποίες προσιδιάζουν (άρθρο 25 παρ. 1). Για την τριτενέργεια των ατομικών δικαιωμάτων, βλ. προπάντων Γ. Κασσιμάτη, «Σύνταγμα και κοινό δίκαιο», Η επίδραση του Συντάγματος του 1975 επί του Ιδιωτικού και επί του Δημοσίου Δικαίου, 1976, Τζ. Ηλιοπούλου - Στράγγα, Η «τριτενέργεια» των ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων του Συντάγματος 1975, 1990.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

Πρόκειται για ένα βασικό δικαϊκό αίτημα που διασφαλίζεται με την εφαρμογή του λειτουργικού κριτηρίου²⁵. Η αναγκαιότητα υιοθέτησης του τελευταίου επιβάλλεται από την ομοιότητα τόσο του σκοπού και του περιεχομένου της αστυνόμευσης που ασκούν οι διάφοροι φορείς αστυνομικής εξουσίας, όσο και των ιδιζόντων εξουσιαστικών μέσων και προνομίων που αυτοί κατά το νόμο διαθέτουν για την εκπλήρωση της αποστολής τους²⁶.

²⁵ Για την εφαρμογή του λειτουργικού κριτηρίου κατά την άσκηση δημόσιας εξουσίας γενικότερα, βλ. Παπαϊωάννου Ζ., Άσκηση δημόσιας διοικήσεως μέσω νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, εκδ. Αντ. Σάκουλα Αθήνα - Κομοτηνή 1985.

²⁶ Βλ. Παπαϊωάννου Ζ., Αστυνομικό Δίκαιο, εκδ. Σάκουλας, Β' Έκδοση, Αθήνα - Θεσσαλονίκη, σελ.540.

III. Τα κατ' ιδίαν στοιχεία της αρχής της αναλογικότητας

Ο όρος αρχή της αναλογικότητας στην ευρύτερη σύλληψή του περιλαμβάνει τα εξής επιμέρους στοιχεία: την αρχή της προσφορότητας, την αρχή της αναγκαιότητας και τέλος την αρχή της αναλογικότητας υπό στενή έννοια (η ορολογία αυτή ακολουθείται κατά κύριο λόγο από το Γερμανικό Ομοσπονδιακό Συνταγματικό Δικαστήριο). Οι τρεις εξεταζόμενες αρχές αναπτύσσουν την ενέργεια τους στο χώρο σύγκρουσης του ατομικού με το δημόσιο συμφέρον.²⁷

Την αρχή αυτή στις τρεις ειδικότερες μορφές της είναι υποχρεωμένος να τηρεί, όχι μόνο ο νομοθέτης προβαίνοντας σε περιορισμό ατομικού δικαιώματος μέσω διαδικαστικής ρυθμίσεως, αλλά και τα δικαστήρια προχωρώντας στη νομολογιακή διάπλαση της αρχής. Ακόμα και η διοίκηση προβαίνοντας σε εξισορρόπηση των διαδικαστικού και ουσιαστικού δικαίου στόχων της. Μια νομοθετική, νομολογιακή ή διοικητική ρύθμιση, πρέπει να είναι κατάλληλη για την επίτευξη των στόχων της διοικήσεως.

Μέσω της αρχής της αναλογικότητας, το δίκαιο στρέφεται προς την ουσιαστική δικαιοσύνη. Κατά την ερμηνεία του Γερμανικού Ομοσπονδιακού Δικαστηρίου:

- α) ο νομοθέτης δεν επιτρέπεται να καταχραστεί τη νομοθετική εξουσία για σκοπούς ξένους από την αποστολή του,
- β) το μέσον που χρησιμοποιείται πρέπει να είναι αναγκαίο και κατάλληλο για τον επιδιωκόμενο σκοπό,
- γ) θα πρέπει να τηρείται το όριο της λογικής επιβάρυνσης.

²⁷ Βλ. Τριανταφύλλου Γ.: Η αρχή της αναλογικότητας στην ποινική δίκη, 1990, σελ. 301

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

Το πρώτο στάδιο ελέγχου ομοιάζει με τον έλεγχο που ασκούνε τα Ελληνικά δικαστήρια.

Η αρχή της αναλογικότητας παγιώθηκε και μέσω της νομολογίας του Δικαστηρίου της Ε.Ε. Μάλιστα αναγνωρίστηκε ως μία γενική αρχή του Ευρωπαϊκού Κοινοτικού Δικαίου με ιδιαίτερη σημασία κατά την εφαρμογή των ατομικών δικαιωμάτων.²⁸ Με τη διάπλαση της νομολογίας από το Δικαστήριο της Ε.Ε., η αρχή της αναλογικότητας επικαλείται πάγια και από το δίκαιο κρατών στο οποίο δεν προβλεπόταν πριν. Η αρχή επίσης εφαρμόζεται από το Δικαστήριο των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Με την αναθεώρηση του Συντάγματος του 2001, η αρχή περιβλήθηκε Συνταγματικής ισχύος με την πρόβλεψή της στο αρ. 25 παρ. 1 Συντ. Επιπλέον υποστηρίζεται και από κανόνες αυξημένης τυπικής ισχύος. Τα ατομικά δικαιώματα δεν περιορίζονται στην αποκλειστική σχέση κράτους – διοικουμένου αλλά επεκτείνεται σε όλα τους τομείς του δικαίου. Τα ατομικά δικαιώματα συνεχίζουν την επιρροή τους ακόμη και σε περιοχές που δεν έχουν ρυθμιστεί από το νομοθέτη ειδικά.

Η δημόσια εξουσία αποκτά την υποχρέωση να προστατεύσει τα ατομικά δικαιώματα επεμβαίνοντας αναλόγως²⁹. Για να εμβαθύνουμε περισσότερο όσον αφορά την αρχή της αναλογικότητας είναι σκόπιμο να εξετάσουμε κάθε ένα από τα κατ' ιδίαν στοιχεία της αρχής:

²⁸Βλ. Δαγτόγλου Π.Δ. «Συνταγματικό Δίκαιο- Ατομικά Δικαιώματα Α» Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, 1991 σελ. 178

²⁹Βλ. Γέροντας Απόστολος «Η αρχή της αναλογικότητας στο Γερμανικό Δημόσιο Δίκαιο» 1983, σελ. 24

Α. Αρχή της καταλληλότητας - προσφορότητας

Κατά την κρατούσα άποψη, κατάλληλο είναι το μέτρο, όταν μπορεί να επιφέρει το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα ή όταν αυτό θεωρείται ως ικανό προς διευκόλυνση ή προώθηση ενός συγκεκριμένου σκοπού. Αντίθετα ένας περιορισμός ατομικού δικαιώματος είναι απρόσφορος όταν δυσχεραίνει ή ματαιώνει την πραγματοποίηση του δεδομένου σκοπού. Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως η προσφορότητα (καταλληλότητα) του μέτρου κρίνεται όχι μόνο από την πραγμάτωση του επιδιωκόμενου σκοπού αλλά ακόμα και από την εν μέρει συμβολή στην επίτευξη του σκοπού. Το αν ένα μέτρο είναι κατάλληλο μπορεί να κριθεί με βεβαιότητα, αφού πρώτα δοκιμασθεί. Αν δε γίνει δοκιμή τότε είναι αναγκαία η πρόβλεψη του αποτελέσματος. Η εξέταση της καταλληλότητας γίνεται *ex ante*.

Το μέτρο πρέπει να είναι κατάλληλο όταν με αυτό μπορεί να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος σκοπός. Ως παράδειγμα εφαρμογής του ελέγχου της καταλληλότητας θα μπορούσε να αναφερθεί η απόφαση 1149/88 του ΣτΕ. Ο δικαστής περιορίσθηκε στο να ελέγξει «αν είναι κατάδηλο ότι το μέτρο είναι από τη φύση του ακατάλληλο για το σκοπό που ο νόμος επιδιώκει ή ότι υπερακοντίζει επίσης καταδήλως τον σκοπό αυτόν». Η έρευνα της καταλληλότητας ενός μέτρου έχει εμπειρικό χαρακτήρα. Το συγκεκριμένο μέτρο κρίνεται σε σχέση με δεδομένο σκοπό. Είναι δυνατόν ένα μέτρο να είναι κατάλληλο κατά το χρόνο που λαμβάνεται. Αλλά εκ των υστέρων να αποδειχθεί αναποτελεσματικό και ακατάλληλο. Και τούτο διότι η καταλληλότητα ήτοι οι συνέπειες του

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

μέτρου, αποδεικνύονται κατά την εφαρμογή του μέτρου στη διαδρομή του χρόνου³⁰.

Η αρχή της καταλληλότητας - προσφορότητας βρίσκει πεδίο εφαρμογής σε όλους τους τομείς του κρατικού παρεμβατισμού και γι' αυτό μπορεί να θεωρηθεί βασική εγγύηση για την μη παραβίαση των ορίων που θέτει ο συντακτικός νομοθέτης σχετικά με τα θεμελιώδη δικαιώματα. Για να κριθεί ένα μέτρο κατάλληλο, αυτό θα πρέπει να είναι πολύ εμφανές. Ωστόσο παρά το γεγονός ότι πλέον περιορίζονται οι περιπτώσεις όπου ένα μέτρο θα κριθεί ως ακατάλληλο-απρόσφορο, η σημασία του ελέγχου της προσφορότητας-καταλληλότητας δεν παραβλέπεται ούτε παραγκωνίζεται³¹. Συγκεκριμένα, αποτρέπεται η λήψη προφανώς ακατάλληλων μέτρων και κυρίως προσδιορίζει τον επιδιωκόμενο σκοπό του νομοθέτη. Έτσι, π.χ. είναι πραγματικά αδύνατη η παράδοση στο αστυνομικό όργανο ενός ολοσχερώς κατεστραμμένου πράγματος και νομικά αδύνατη η απαίτηση από τον αποδέκτη του μέτρου να προβεί σε παράνομη ενέργεια.

³⁰ Βλ. Κόρσος Δ., Διοικητικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος 2005

³¹ Βλ. Δαλακούρας Θ., Αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, 1993,σελ.96-97.

Β. Αρχή της αναγκαιότητας

Αναγκαίος είναι ο περιορισμός, όταν αποκλείεται η επιλογή άλλου, εξίσου μεν αποτελεσματικού, λιγότερο όμως περιοριστικού μέτρου³². Δηλαδή αν είναι δυνατή η επίτευξη του ίδιου αποτελέσματος με λιγότερο όμως περιοριστικό μέτρο τότε ο επιβαλλόμενος περιορισμός του ατομικού δικαιώματος δεν είναι αναγκαίος και επομένως δεν ισχύει και η αρχή της αναλογικότητας. Κατά τη συσχέτιση εξίσου εναλλακτικών πρόσφορων λύσεων, αναδεικνύεται η μόνη αναγκαία λύση.

Η αναγκαιότητα κατά την επιλογή του ηπιότερου και ταυτόχρονα εξίσου δραστικού μέτρου έχει χαρακτήρα σχετικό. Η επιλογή εξαρτάται αφενός όμως από το βαθμό δραστικότητας του μέτρου αφετέρου από το βαθμό περιορισμού του ατομικού δικαιώματος³³.

Κατά τη νομολογία του ΣτΕ μια πράξη χαρακτηρίζεται ως αναγκαία εφόσον είναι ικανή να επιτύχει τον επιδιωκόμενο σκοπό και θεωρείται συνάμα ως ήττον επαχθής για το θιγόμενο ιδιώτη και για το κοινό³⁴. Ομοίως κατά τη νομολογία του Ομοσπονδιακού Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου, ένα μέτρο είναι αναγκαίο όταν «δεν είναι δυνατή η επιλογή ενός άλλου εξίσου δραστικού μέτρου το οποίο να περιορίζε σε λιγότερο βαθμό ή και καθόλου την ατομική ελευθερία.

Μέσα στην αρχή της αναγκαιότητας και ειδικότερα στην ίδια τη διαδικασία διακριβώσεως του αναγκαίου μέτρου ενυπάρχει ένα αίτημα δικαιοσύνης που της προσδίδει κι ένα ορθολογικό περιεχόμενο. Ωστόσο είναι πολύ σημαντικό να διαχωρίσουμε την αρχή της αναγκαιότητας

³² Βλ. Δημητρώπουλος Α., Συνταγματικά δικαιώματα, Γενικό Μέρος, σελ.247

³³ Βλ. ΣτΕ 392/1993

³⁴ Βλ. ΣτΕ 300/1936

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

από την έννοια του αναγκαίου ή της αναγκαιότητας της κρατικής επέμβασης. Ο έλεγχος της αναγκαιότητας του σκοπού όπως έχει επισημανθεί, λειτουργεί ως προϋπόθεση της πολιτειακής δράσης δηλαδή εξετάζεται αν ο σκοπός που επιδιώκεται είναι και νόμιμος. Όμως ο έλεγχος της αναγκαιότητας του σκοπού πρέπει να εξετάζεται στο πλαίσιο της αρχής της αναλογικότητας υπό στενή έννοια και όχι εδώ. Επίσης στο πλαίσιο της επιμέρους αρχής της αναγκαιότητας δεν κρίνεται αν το μέτρο ήταν όντως αναγκαίο, αλλά αν θα μπορούσε να εφαρμοστεί άλλο λιγότερο επαχθές³⁵.

Στη νομολογία του ΣτΕ φαίνεται να παγιποιείται η θέση ότι η έκταση του περιορισμού συνταγματικού δικαιώματος ελέγχεται δικαστικά και κυρίως αν ο περιορισμός υπερβαίνει το αναγκαίο μέτρο³⁶. Έτσι λοιπόν μεταξύ περισσότερων περιορισμών που προβλέπει ο νόμος, η διοίκηση οφείλει να εφαρμόζει τους πιο ήπιους. Η επιλογή του αναγκαίου μέτρου μεταξύ των υπό συσχέτιση πρόσφορων μέτρων γίνεται αναφορικά προς ένα συγκεκριμένο σκοπό. Δηλαδή κατά τον έλεγχο της αναγκαιότητας ενός μέτρου έχουμε ένα μεταβλητό μέγεθος, την επιλογή μεταξύ περισσότερων μέτρων, το οποίο ανάγεται σε ένα σταθερό μέγεθος, το σκοπό που είναι δεδομένος³⁷. Κρίσιμος είναι ο χρόνος της έκδοσης ή της επιβολής του μέτρου. Έτσι αν κατά τη διαδρομή του χρόνου αποδειχθεί η μη αναγκαιότητα να συντρέχει λόγος καταργήσεως του μέτρου μόνο για το μέλλον.

³⁵ Βλ. Κοντόγιωργα-Θεοχαροπούλου, Η αρχή της αναλογικότητας στο εσωτερικό δημόσιο δίκαιο, 1989,σελ.36

³⁶ Βλ. Δημητρόπουλου Α., Συνταγματικά Δικαιώματα, Γενικό Μέρος, σελ 247 (ΣτΕ 2195/1993).

³⁷ Βλ. Μπέη Ευ., Η αρχή της αναλογικότητας, Δ 1999,σελ 473.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

«Υπό τις δυο προαναφερθείσες εκφάνσεις της, η αρχή της αναλογικότητας προσφέρεται ως η κατεξοχήν κατάλληλη αρχή για τη διασάφηση και οριοθέτηση των αγαθών και αξιών που συγκρούονται εκάστοτε με το δημόσιο συμφέρον, οσάκις αυτό προασπίζεται από τα αστυνομικά όργανα κατά τη διεκπεραίωση των καθηκόντων τους. Συμπληρώνεται δε και ολοκληρώνεται με την αρχή της αναλογικότητας *stricto sensu*³⁸».

³⁸ Βλ. Παπαϊωάννου Ζ., Αστυνομικό Δίκαιο, εκδ. Σάκουλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 2005, σελ. 541.

Γ. Η αναλογικότητα *stricto sensu* ή η αναλογικότητα υπό στενή έννοια

Στη Γερμανία το ομοσπονδιακό δικαστήριο, αποδέχεται την αναλογικότητα υπό στενή έννοια. Η οποία στενή έννοια αφορά τη σχέση του σκοπού καθεαυτού με τον περιορισμό που επιφέρει το μέτρο στο ατομικό δικαίωμα, όπου και οι δύο όροι της σύγκρουσης είναι μεταβλητοί. Η αναλογικότητα υπό στενή έννοια προσδιορίζεται στη Γερμανία αρνητικά, πότε δηλαδή ένα μέτρο είναι δυσανάλογο αφήνοντας στο νομοθέτη και στη διοίκηση ένα ευρύτατο πεδίο προσδιορισμού της εύλογης αναλογίας. Η αναλογικότητα υπό στενή έννοια δεν έχει τον εμπειρικό χαρακτήρα που έχουν η καταλληλότητα και η αναγκαιότητα αλλά αξιολογικό με την έννοια ότι ο σκοπός του μέτρου και το μέτρο καθεαυτό συγκρίνονται μεταξύ τους ως διαφορετικές αξίες

Η ειδικότερη αυτή αρχή επιβάλλει τη στάθμιση του επιδιωκόμενου στόχου με την εν λόγω επέμβαση και συγκεκριμένα η βλάβη που προκαλείται εις βάρος του ή των δικαιωμάτων του θιγόμενου πολίτη αντιπαρατίθεται με την ωφέλεια που προκύπτει για το δημόσιο συμφέρον. Στην ουσία δηλαδή, αντιπαρατίθεται το δημόσιο και το ιδιωτικό συμφέρον³⁹. Για παράδειγμα, η χρήση των όπλων από αστυνομικούς επιτρέπεται κατά το άρθρο 133 του ΠΔ 141/1991, εφόσον υπάρχει απόλυτη ανάγκη και εξαντληθούν όλα τα ηπιότερα μέσα.

Αν κριθεί ότι το ατομικό συμφέρον του πολίτη θίγεται με το περιοριστικό μέτρο που επιβάλλεται, κατά δυσανάλογο τρόπο σε σχέση με τη δημόσια ωφέλεια που προκύπτει, τότε το μέτρο αυτό προσβάλλει την αρχή της αναλογικότητας υπό στενή έννοια. Η αρχή της αναλογικότητας υπό στενή έννοια διακρίνεται στις εξής επιμέρους

³⁹ Βλ. Τριανταφύλλου Γ.: Η αρχή της αναλογικότητας στην ποινική δίκη, Ελλ.Δνη 1990, σελ. 303

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

αρχές : α) την αρχή της ελάχιστης δυνατής προσβολής ή του ηπιότερου μέσου, β) την αρχή της αποφυγής ασύμμετρων – δυσανάλογων συνεπειών και γ) την απαγόρευση της χρονικής ασυνέπειας – υπερβολής⁴⁰.

Η στάθμιση των συμφερόντων όμως γίνεται περιπτωσιολογικά δηλαδή η υπεροχή του ενός συνταγματικού κανόνα έναντι του άλλου γίνεται με κρίση δεδομένων της συγκεκριμένης κάθε φορά περίπτωσης. Η υπό στενή έννοια αναλογικότητα δεν πρέπει να κρίνεται με βάση το σχήμα σκοπός – μέσο. Αφού λοιπόν όμως η σύγκρουση των συμφερόντων δεν επιλύεται με βάση κάποια προδιαγεγραμμένη σειρά ιεράρχησης, η κατάσταση της τυπικής ισοδυναμίας (των συνταγματικών διατάξεων) που δημιουργείται αίρεται με την εξέταση των ιδιαιτεροτήτων της κάθε συγκεκριμένης περίπτωσης που οδηγούν σε μια σειρά περίπτωση και υπό εξέταση περίπτωση το «ηττηθέν» αγαθό μπορεί να επικρατήσει⁴¹.

Επειδή όμως ο κίνδυνος, που πάντα υπάρχει, να διολισθήσει ο δικαστής σε υποκειμενικές κρίσεις είναι εντονότερος κατά την ιεράρχηση του δημόσιου συμφέροντος και του ατομικού δικαιώματος, προς αποφυγή σύγχυσης των εξουσιών και ενός «Κράτους Δικαστών», οφείλει ο δικαστής να ενεργεί με λεπτότητα και διακριτικότητα και της ισχυρής του θέσης μόνο προς την κατεύθυνση της προστασίας του διοικούμενου από αυθαίρετες πολιτειακές παρεμβάσεις στο όνομα του δημοσίου συμφέροντος.

Η σωστή διαβάθμιση και συγκεκριμενοποίηση των εκατέρωθεν συμφερόντων που πρέπει να υποβληθούν σε στάθμιση, αποτελεί

⁴⁰Βλ. Παπαϊωάννου Ζ.: Η αρχή της αναλογικότητας κατά την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας, 2003, εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 542.

⁴¹ Βλ. Μπέης Ευ., Η αρχή της αναλογικότητας 1999, σελ. 475

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

προϋπόθεση για την εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας. Κατά τη διαδικασία αυτή, καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει «η έκταση προσβολής του ατομικού δικαιώματος και του δημοσίου συμφέροντος και επιπλέον η βαρύτητα και σημασία που έχουν οι προσβαλλόμενες περιοχές των αγαθών και ειδικά στις σχέσεις μεταξύ τους».

Αν συγκρίνουμε την αρχή της αναλογικότητας υπό στενή έννοια και τις άλλες δύο αρχές δηλαδή την αναγκαιότητα και την προσφορότητα θα διαπιστώσουμε και ομοιότητες και διαφορές. Κοινό σημείο των αρχών αποτελεί η κοινή προστατευτική λειτουργία τους που τις αναγορεύει ιδίως στο πλαίσιο των σύγχρονων παρεμβατικών κρατών δικαίου σε παράγοντες νομιμοποίησης των εκάστοτε κρατικών ενεργειών⁴². Αναφορικά με τις διαφορές μεταξύ των αρχών θα πρέπει να τονίσουμε πως συγκεκριμένα οι αρχές της καταλληλότητας και της αναγκαιότητας, διαφοροποιούνται έναντι της αρχής της αναλογικότητας υπό στενή έννοια .

Οι έλεγχοι της (καταλληλότητας) προσφορότητας και αναγκαιότητας απαιτούν και προϋποθέτουν τη σύγκριση ενός ή πλειόνων τυπικά νόμιμων μέτρων προς ένα σταθερό σκοπό, λαμβάνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη μορφή της συσχέτισεως μιας μεταβλητής με μια σταθερά, ο έλεγχος αναλογικότητας, επιδιώκοντας την εύλογη σχέση μεταξύ των εκάστοτε αντίρροπων εννόμων συμφερόντων, απαιτεί τη συσχέτιση δύο μεταβλητών μεταξύ τους⁴³. Επίσης μια άλλη διαφορά έγκειται στο γεγονός ότι η αναλογικότητα υπό στενή έννοια έχει αξιολογικό και όχι εμπειρικό χαρακτήρα όπως η

⁴² Βλ. Κοντογιωργά – Θεοχαρόπουλου Δ., Η αρχή της αναλογικότητας στο Εσωτερικό Δημόσιο Δίκαιο, Θεσσαλονίκη 1989, εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 47 επ.

⁴³Βλ. Δαλακούρας Θ., Η αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, 1993, σελ. 113-114

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

κατάλληλότητα και η αναγκαιότητα και αυτό τις διευκολύνει (σε αντίθεση με την αρχή της αναλογικότητας υπό στενή έννοια), να παρέχουν οι ίδιες τα κριτήρια προσδιορισμού του κατάλληλου και ηπιότερου μέτρου αντίστοιχα.

Και βέβαια αφενός η ακαταλληλότητα και η αναγκαιότητα ανήκουν στις κανονικές αρχές η αναλογικότητα υπό στενή έννοια συγκαταλέγεται στις ανοιχτές αρχές. Κανονιστικές είναι οι δικαιοϊκές αρχές που δύνανται να εφαρμοστούν άμεσα χωρίς να χρειάζονται κάποιο κανόνα δικαίου για να βρουν έκφραση στην έννομη τάξη, αλλά είναι οι ίδιες κανόνες δικαίου. Αντίθετα, οι γενικές αρχές δεν έχουν κανονιστική μορφή και βρίσκονται στην περιφέρεια του θετικού δικαίου. Για την εφαρμογή της χρειάζονται είτε τη διαμεσολάβηση του κανόνος δικαίου που να τις συγκεκριμενοποιεί είτε την επίκληση τους εκ μέρους του εφαρμοστή του δικαίου για την κάλυψη των κενών των κανόνων δικαίου⁴⁴.

⁴⁴Βλ. Μπέης Ευ., Η αρχή της αναλογικότητας, Δ. 1999, σελ. 477

IV. Ο ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ

α) Ο έλεγχος του κοινού νόμου

Ο έλεγχος της εν ευρεία έννοια αναλογικότητας είναι, έλεγχος νομιμότητας. Ο δικαστής δεν υποκαθιστά, δεν διεισδύει ανεπίτρεπτα στην κρίση της Διοίκησης και του Νομοθέτη· την ελέγχει μόνον ως προς τα ακραία της όρια.

Οι δικαιοϋκές ρυθμίσεις έχουν χαρακτήρα γενικό και απρόσωπο γι' αυτό και ο εκάστοτε τυπικός νόμος καταρχήν υπόκειται σ' έναν αφηρημένο έλεγχο προκειμένου να ερευνηθεί αν προσβάλλεται η αρχή της αναλογικότητας. Κριτήριο ελέγχου σε αυτό το γενικό και αφηρημένο επίπεδο διαπιστώσεως της αρχής της αναλογικότητας ενός νόμου δεν μπορεί παρά να είναι η αναλογική ή μη συνάρτηση των έννομων συμφερόντων κατά την πρόβλεψη της τυπικά και γενικά ρυθμιζόμενης έννομης σχέσης⁴⁵.

Κατά τη διενέργεια αυτού του αρχικού επιπέδου ελέγχου του νόμου μπορεί να συμβάλλει ιδίως η σύμφωνη ή η εναρμονισμένη με το Σύνταγμα ερμηνεία του. Έτσι δεν τίθεται θέμα αντισυνταγματικότητας του νόμου αν μέσα στα όρια του γράμματος και του σκοπού του είναι δυνατή η ερμηνεία του κατά τρόπο που να συμφωνεί με την αρχή της αναλογικότητας⁴⁶. Βέβαια η σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία επιτρέπεται μόνο εφόσον παραμένει μέσα στα πλαίσια της νόμιμης

⁴⁵Βλ. Δαλακούρας Θ., Η αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, 1993, σελ.163

⁴⁶Βλ. Δαλακούρας Θ., Η αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, 1993, σελ.164

ερμηνείας. Οι ίδιοι κανόνες ισχύουν και για τον έλεγχο των κανονιστικών πράξεων.

β) In concreto έλεγχος εφαρμογής του νόμου

Μετά τον έλεγχο της γενικής και αφηρημένης ρύθμισης του κανόνα δικαίου ως προς τη συμμόρφωση του με την αρχή της αναλογικότητας υπό ευρεία έννοια, ακολουθεί και δεύτερος έλεγχος στο πλαίσιο της ειδικής και συγκεκριμένης εφαρμογής του⁴⁷. Σ' αυτό το επίπεδο ελέγχου γίνεται μια ειδικότερη στάθμιση των συγκρουόμενων συμφερόντων υπό το πρίσμα των εκάστοτε πραγματικών δεδομένων. Η αναγκαιότητα του in concreto ελέγχου είναι πολύ σημαντική στο επίπεδο εφαρμογής του νόμου. Η άσκηση του in concreto ελέγχου αναλογικότητας επιβάλλεται ανεξαιρέτα σε όλες τις περιπτώσεις δικαϊκών ρυθμίσεων που είτε ενσωματώνουν την αρχή ως προϋπόθεση εφαρμογής τους, είτε προβλέπουν μια στάθμιση και αξιολόγηση αντικρουόμενων συμφερόντων⁴⁸.

Όταν ο δικαστής κατά την εκδίκαση μιας υπόθεσης αντιμετωπίζει ερμηνευτικά προβλήματα, που οφείλονται στην ελλιπή ή κακότεχνη διατύπωση μιας διάταξης νόμου, και καταλήγει στην ανεύρεση της αληθινής έννοιας, δε θέτει πρωτογενή κανόνα δικαίου, αλλά διατυπώνει τον εφαρμοστέο κανόνα. Στην περίπτωση αυτή δε δημιουργεί νέο δίκαιο αλλά αποκαλύπτει και εφαρμόζει το ισχύον δίκαιο.

⁴⁷Βλ. Μπέης Ευ., Η αρχή της αναλογικότητας, Δ 1999, σελ. 482

⁴⁸Βλ. Δαλακούρας Θ., Η αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, 1993, σελ.167.

γ) Ο ex post έλεγχος από το Δ.Ε.Ε.

Κατά τη νομολογία του ΔΕΚ, η αρχή της αναλογικότητας εντάσσεται στις γενικές αρχές του κοινοτικού δικαίου⁴⁹. Ο χαρακτήρας της αρχής ως «γενικής» προκύπτει αφενός από το γεγονός ότι αφορά ένα πλήθος εφαρμογών του δικαίου. Ο όρος «γενική» δηλαδή αναφέρεται στην ευελιξία της αρχής, ώστε να συνιστά αυτή ερμηνευτικό εργαλείο σε έναν μεγάλο, μη προσδιοριστέο εκ των προτέρων, αριθμό υποθέσεων. Αφετέρου, ο όρος «γενική» αρχή συνδέεται με τον καθολικό της χαρακτήρα, καθώς η αρχή της αναλογικότητας συναντάται στις περισσότερες –αν όχι σε όλες– έννομες τάξεις, και ιδιαίτερος εντός των γεωγραφικών ορίων της ΕΕ. Αυτό συνεπάγεται ότι έχει ένα διαμορφωμένο ήδη σε κάποιο βαθμό περιεχόμενο⁵⁰.

Κατά τον έλεγχο ορθής εφαρμογής της αρχής της αναλογικότητας το Δικαστήριο έχει διαμορφώσει ορισμένα κριτήρια βάσει των οποίων εκτιμάται κατά πόσο ένα νομοθετικό ή διοικητικό μέτρο είναι κατάλληλο και αναγκαίο για να επιτευχθεί ένας δεδομένος στόχος ή επιδίωξη. Τα κριτήρια αυτά είναι η καταλληλότητα του κρινόμενου μέτρου ή δράσης, η αναγκαιότητα τους και τέλος, η *stricto sensu* αναλογικότητά τους ως προς το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.

Κατά το πρώτο στάδιο ελέγχεται η καταλληλότητα ή χρησιμότητα του μέτρου για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, ήτοι αν υφίσταται αιτιώδης σύνδεσμος μεταξύ μέτρου και σκοπού. Από το γράμμα των σχετικών αποφάσεων είναι σαφές ότι το ΔΕΕ είναι επιφυλακτικό

⁴⁹ Case 331/88, *The Queen v. Minister of Agriculture, Fisheries and Food and Secretary of State For Health, ex parte: Fedesa and others*, 1990, ECR I-04023, παρ. 13.

⁵⁰ Βλ. Harbo T., «The function of the proportionality principle in EU Law», *European Law Journal*, 2/2010, σ. 159

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

κατά τον έλεγχο της καταλληλότητας των προσβαλλόμενων μέτρων. Το γεγονός ότι, προκειμένου να αναπτύξει πλήρως τα αποτελέσματά του, ένα συγκεκριμένο μέτρο έπρεπε απαραιτήτως να συμπληρωθεί με άλλα μέτρα δεν σημαίνει οπωσδήποτε ότι το υπό κρίση μέτρο είναι ακατάλληλο.

Κατά το δεύτερο στάδιο το ΔΕΕ ελέγχει την αναγκαιότητα του μέτρου, ήτοι αν το μέτρο μπορεί να αντικατασταθεί από άλλο πού θα επέτρεπε την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού κατά τρόπο εξίσου αποτελεσματικό αλλά με μικρότερο κόστος για άλλο άξιο προστασίας συμφέρον.

Κατά το τρίτο και τελικό στάδιο ελέγχεται αν η ζημία που συνεπάγεται για άλλο άξιο προστασίας συμφέρον δεν είναι δυσανάλογη σε σχέση με το σκοπό που επιδιώκει ή με το συγκεκριμένο αποτέλεσμα που επιφέρει. Το ΔΕΚ προβαίνει δηλαδή σε στάθμιση μεταξύ της χρησιμότητας ενός μέτρου για το γενικό συμφέρον και του περιορισμού που συνεπάγεται για τα έννομα συμφέροντα των κοινοτικών πολιτών

Ως προς τα κριτήρια της αναγκαιότητας και της *stricto sensu* αναλογικότητας ωστόσο, έχει επισημανθεί ότι αν και έχουν τύχει δικαστικής εφαρμογής σε ορισμένες περιπτώσεις, συνήθως αντιμετωπίζονται ως ένα ενιαίο κριτήριο, σύμφωνα με το οποίο σταθμίζονται τα αντιτιθέμενα συμφέροντα, το ενωσιακό συμφέρον, το οποίο επιδιώκεται με το υπό εξέταση μέτρο και το ατομικό⁵¹.

Περαιτέρω, οι κρινόμενες περιπτώσεις υπό το πρίσμα της αρχής της αναλογικότητας συνοψίζονται σε τρεις κατηγορίες, στις περιπτώσεις επισκόπησης κοινοτικών μέτρων, στις περιπτώσεις εξέτασης εθνικών μέτρων τα οποία επηρεάζουν κάποια από τις θεμελιώδεις ελευθερίες και

⁵¹ Βλ. Tridimas T., «The general principles of EC Law», στη σειρά «Oxford EC Law library», F. G. Jacobs (επιμέλεια), Oxford University Press, 1999, σ. 91- 92 (υποσημ. 77)

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

τέλος στη σύμφωνη με το άρθρο 5§3 ΣΕΕ άσκηση των νομοθετικών αρμοδιοτήτων της Ε.Ε⁵².

Το ΔΕΕ ακολουθεί μια πιο μετριοπαθή προσέγγιση κατά την κρίση της συμβατότητας των κοινοτικών μέτρων με την αρχή της αναλογικότητας και τις τέσσερις θεμελιώδεις ελευθερίες, έτσι ώστε να προχωρεί στην αναίρεση των ρυθμιστικών μέτρων της Κοινότητας, μόνο στην περίπτωση που αυτά είναι «προδήλως ακατάλληλα». Αντιθέτως, στην περίπτωση που τα κρινόμενα μέτρα είναι εθνικής προέλευσης, το Δικαστήριο κρατά μια πιο σκληρή στάση, θεωρώντας ότι τα εθνικά μέτρα είναι δυσανάλογα, όταν δεν επιλέχθηκε «το λιγότερο επαχθές εναλλακτικό μέτρο». Συμπληρωματικά το Δικαστήριο δεν απαιτεί ρητή αναφορά από τα κοινοτικά όργανα στην τήρηση της αρχής της αναλογικότητας αρκεί να προκύπτει από την όλη συλλογιστική των αιτιολογικών σκέψεων που συνοδεύουν την έκδοση της πράξης⁵³.

Από τη δομή του ελέγχου της αναλογικότητας προκύπτει ότι η λειτουργία που επιτελεί στο πλαίσιο του δικαστικού ελέγχου των νομοθετικών ή διοικητικών μέτρων που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου έγκειται στη διασφάλιση του ότι τα υπό έλεγχο μέτρα δεν περιορίζουν υπέρμετρα άξια έννομης προστασίας δικαιώματα ή συμφέροντα. Τα εν λόγω δικαιώματα ή συμφέροντα είναι είτε θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα είτε κοινοτικές ελευθερίες.

Επιπρόσθετα, η αρχή της αναλογικότητας σε πολλές περιπτώσεις επίκλησής της από το ΔΕΕ συνδέθηκε με ορισμένες διαδικαστικές προϋποθέσεις, οι οποίες θα πρέπει να τηρούνται σε διοικητικές

⁵² Βλ. Tridimas T., «The general principles of EC Law», στη σειρά «Oxford EC Law library», F. G. Jacobs (επιμέλεια), Oxford University Press, 1999, σ. 90

⁵³ Case 150/94, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Council of the European Union, 1998, ECR I-7325, παρ. 37.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

διαδικασίες. Τέτοιου είδους διαδικαστικές εγγυήσεις αποτελούν για παράδειγμα

α) η απαίτηση η υπό εξέταση διαδικασία να είναι εύκολα προσβάσιμη και να περατώνεται σε εύλογο χρονικό διάστημα⁵⁴,

β) οι σχετικοί κανόνες και προϋποθέσεις να τίθενται κατά τρόπο ξεκάθαρο και να είναι εκ των προτέρων γνωστοί

γ) τα κριτήρια που τηρούνται στις διαδικασίες αυτές να είναι αντικειμενικά και να μην εισάγουν διακρίσεις⁵⁵,

δ) οι αποφάσεις να αιτιολογούνται επαρκώς και

ε) κάθε απόφαση με την οποία απορρίπτεται σχετικό αίτημα αδείας, να υπόκειται σε ένδικα μέσα.

Τίθεται ωστόσο υπό αμφισβήτηση πλέον η σκοπιμότητα του να συναρτώνται οι διαδικαστικές προϋποθέσεις με την συμμόρφωση προς την αρχή της αναλογικότητας⁵⁶.

Το ίδιο το γεγονός της αναφοράς στο άρθρο 5§3 ΣΕΕ στην αρχή της αναλογικότητας, δεν δύναται να θεωρηθεί ότι έχει προσδώσει κάτι νέο στην ήδη διαμορφωθείσα νομολογία του Δικαστηρίου, καθώς η αρχή της αναλογικότητας ως γενική αρχή αποτελούσε ανέκαθεν αντικείμενο ελέγχου από το ΔΕΕ.

⁵⁴ Υπόθεση 304/84, «Criminal proceedings against Claude Muller and others», 1986, ECR 01511, παρ. 26.

⁵⁵ Υπόθεση 205/99, «Asociacion Profesional de Empresas Navieras de Lineas Regulares (Analir) κ.λπ. κατά Administracion General del Estado», 2001, παρ. 38.

⁵⁶ Βλ. Prechal S., «Topic one: national applications of the proportionality principle free movement and procedural requirements: proportionality reconsidered», Legal Issues of Economic Integration 3/2008, σ. 208-209.

V. Διάκριση της αρχής της αναλογικότητας από παρεμφερείς αρχές

Στην ελληνική έννομη τάξη η αρχή της αναλογικότητας καταλαμβάνει, ως έννοια δεσπόζουσα θέση, αφορά δε και συνδέεται με την έννοια του Δικαίου γενικότερα, εφαρμοζόμενη σε όλους τους κλάδους του δικαίου με τις άπειρες λογικές διαβαθμίσεις και τις ποικίλες μορφές της. Ιδιαίτερος όμως στα ατομικά δικαιώματα.

Αρχικά η αρχή της αναλογικότητας ταυτίστηκε με την αρχή της αναγκαιότητας. Στη συνέχεια ο Lerche όρισε ως υπέρμετρη κάθε προσβολή πέρα του «αναγκαίου» και του «ανάλογου». Η αρχή της απαγόρευσης του υπέρμετρου εμφανίζεται ως γενικότερος ουδέτερος όρος που χαρακτηρίζεται από τις δύο παραπάνω αρχές⁵⁷. Από τότε δεν έγινε καμία προσπάθεια προκειμένου η αρχή της απαγορεύσεως του υπέρμετρου να αποκτήσει εννοιολογική και λειτουργική αυτοτέλεια και να μη συγχέεται με την αρχή της αναλογικότητας στην ευρύτερη σύλληψή της.

Από τη στιγμή λοιπόν που δεν είναι δυνατό να διακριθεί και να οριοθετηθεί η αρχή της απαγορεύσεως του υπέρμετρου δεν μπορεί να γίνει και επίκλησή της κατά τον έλεγχο της ουσιαστικής νομιμότητας ενός μέτρου και γενικά της κρατικής δράσης⁵⁸.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η απόφ. ΣτΕ υπ' αριθ. 3297/1990, αφού χαρακτηρίζεται από το μοναδικό φαινόμενο του να στεγάζει υπό την αρχή της αναλογικότητας τη μη συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή

⁵⁷ Βλ. Δαλακούρας Θ., Η αρχή της αναλογικότητας σελ. 130

⁵⁸ Βλ. Δαλακούρας Θ., Η αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, σελ. 133

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

της προστατευόμενης εμπιστοσύνης, προκειμένου να την καταστήσει δεσμευτική και για το νομοθέτη.

Η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου είναι η αρχή που επιβάλλει να λαμβάνονται υπόψη πριν από την άρση ή τη μεταβολή μιας συγκεκριμένης πράξεως ή πρακτικής της διοικήσεως, ή γενικότερα μιας κρατούσης νομικής κατάστασης, η εύλογη πεποίθηση του διοικουμένου ότι η κατάσταση αυτή θα διαρκέσει. Η εμπιστοσύνη συνεπώς είναι η πεποίθηση του πολίτη, ότι ορισμένες νομικές καταστάσεις ή συμπεριφορές της διοικήσεως τον προστατεύουν⁵⁹. Εμπιστεύεται λοιπόν ο διοικούμενος τη συμπεριφορά της διοικήσεως και η εμπιστοσύνη συνδέεται προς τη συμπεριφορά αυτή με τη λογική σχέση αιτίου και αποτελέσματος.

Ενδείξεις της εννοιολογικής τους συγγένειας, που όμως δεν μπορεί να φθάσει μέχρι την πλήρη υποκατάσταση της μιας από την άλλη, είχε και η απόφαση επί της υπόθεσης των αγιογράφων, θεωρώντας την αρχή της Προστατευόμενης εμπιστοσύνης στοιχείο της αναλογικότητας, η οποία παραβιάστηκε καθώς δεν ελήφθη μέριμνα για τους μη πτυχιούχους αγιογράφους, οι οποίοι ήδη κατά το χρόνο θέσπισης του νέου νόμου, ασκούσαν για μεγάλο χρονικό διάστημα, την τέχνη της αγιογραφίας και τώρα στερούνται των αυξημένων προσόντων του νέου νόμου⁶⁰.

Η αποσαφήνιση των εννοιών επήλθε με την απόφαση ΣτΕ υπ' αριθ. 268/1993, η οποία υπήρξε κατηγορηματική τόσο ως προς την έλλειψη συνταγματικής κατοχύρωσης της αρχής της προστατευόμενης εμπιστοσύνης (σε αντιδιαστολή με την αρχή της αναλογικότητας) όσο και ως προς τη μη παραβίαση της αναλογικότητας, σε περίπτωση νο-

⁵⁹ Βλ. Παπαρηγορίου, Εισηγήσεις Διοικητικού Δικαίου, εκδ. Σάκκουλα, 2005

⁶⁰ Βλ. Σπ. Βλαχόπουλος, Η αρχή της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του διοικουμένου και η σύμφωνη με το Σύνταγμα ερμηνεία των νόμων

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

μοθετικής διάταξης που θέσπισε αυστηρότερες, σε σχέση με το προηγούμενο νομοθετικό καθεστώς διατάξεις.

Η θεωρία του απαραβίαστου αποτελεί, όπως και η αρχή της αναλογικότητας, το οριακό σημείο, του οποίου η υπέρβαση από τον κατά τα άλλα συνταγματικά επιτρεπτό περιορισμό του δικαιώματος τον καθιστά αντισυνταγματικό.

Η αρχή της επιείκειας συγγενεύει με την αρχή της αναλογικότητας. Και η αρχή της αναλογικότητας επιβάλλει τη λήψη του ηπιότερου κατ' αρχήν διοικητικού μέτρου, και στην αρχή της επιείκειας υπονοείται η προέχουσα θέση του δημόσιου συμφέροντος. Πράγματι, δεν θα μπορούσε να συμβαίνει διαφορετικά, αφού και η αρχή αυτή λειτουργεί υπό καθεστώς δημοσίου δικαίου, στο πλαίσιο του οποίου η άσκηση της δημόσιας εξουσίας αποσκοπεί πάντα στο δημόσιο συμφέρον, σε αντίθετη δε περίπτωση είναι παράνομη. Και υπό αυτή όμως την εκδοχή, υφίσταται μεταξύ τους διαφοροποίηση, η οποία έγκειται στην κατά πολύ εντονότερη παρουσία του δημοσίου συμφέροντος στην αρχή της αναλογικότητας.

Τέλος κατά μία άποψη η αρχή της αναλογικότητας εμπεριέχεται στην αρχή της χρηστής διοίκησης, αν και από κάποιους συγγραφείς θεωρείται ως αυτοτελές στοιχείο καθορισμού των ορίων της διοικητικής αυθαιρεσίας⁶¹. Υποστηρίχθηκε και η ενδιάμεση άποψη χρησιμοποίησής της αρχής σε περιπτώσεις νομικού κενού και επικουρικά στην αρχή της αναλογικότητας.

⁶¹ Βλ. Σπηλιωτόπουλου Ε., Εγχειρίδιο Διοικητικού Δικαίου

Η τελολογική μέθοδος ερμηνείας

Το σχήμα σκοπός – μέσο διέπει την αρχή της αναλογικότητας υπό ευρεία έννοια και γι' αυτό το λόγο υποστηρίζεται από πολλούς ότι η αρχή της αναλογικότητας αποτελεί εκδήλωση της τελολογικής μεθόδου ερμηνείας . Η χρήση του όρου «αρχή της αναλογικότητας» καλύπτεται στο πλαίσιο της εξειδίκευσης μέσων και σκοπών από την τελολογική μέθοδο ερμηνείας, την οποία και χρησιμοποιεί ο Άρειος Πάγος⁶².

Ωστόσο θα πρέπει να παρατηρήσουμε πως αν και οι επιμέρους αρχές της προσφορότητας και της αναγκαιότητας διατρέχονται όντως από το σχήμα μέσο – σκοπός η αναλογικότητα *stricto sensu* αναζητά τη στάθμιση συγκρουόμενων συμφερόντων και όχι τη σχέση μέσου - σκοπού. Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι η αρχή της αναλογικότητας ξεπερνά σαν μεθοδολογικό εργαλείο την τελολογική ερμηνεία.

⁶² Βλ. Μπέης Ευ., Η αρχή της αναλογικότητας, Δ 1999, σελ. 487, υποσ. 131

§3. Η αρχή της αναλογικότητας στο ενωσιακό δίκαιο

Τα πρώτα στοιχεία αναγνώρισεως της αρχής της αναλογικότητας ανάγονται στις πρώτες αποφάσεις του ΔΕΚ στο πλαίσιο της Συνθήκης ΕΚΑΧ. Στην απόφαση της 29ης Νοεμβρίου 1956, *Fédechar*¹⁶ το Δικαστήριο έκρινε ότι «κατά γενικώς παραδεδεγμένο κανόνα δικαίου, η έμμεση αντίδραση της Ανωτάτης Αρχής σε παράνομη πράξη των επιχειρήσεων πρέπει να είναι ανάλογη προς το εύρος αυτής της πράξεως». Ως γενική αρχή ευρέως πεδίου εφαρμογής σκοπούσα στην οριοθέτηση των επαχθών κοινοτικών μέτρων" αναγνωρίστηκε με την απόφαση της 17ης Δεκεμβρίου 1970, *Internationale Handelsgesellschaft*. Η υπόθεση αυτή αφορούσε το κύρος του συστήματος των πιστοποιητικών εισαγωγής και εξαγωγής σιτηρών και της συστάσεως ασφαλείας από την οποία εξαρτάται η χορήγησή τους στο πλαίσιο κοινής οργάνωσης αγοράς. Κατά το παραπέμπαν δικαστήριο, η υποχρέωση εισαγωγής ή εξαγωγής που απορρέει από τη χορήγηση των πιστοποιητικών και η σύσταση ασφαλείας που συνδέεται με αυτή αποτελούν υπερβολική επέμβαση στην ελευθερία του εμπορίου, ενώ ο σκοπός των εισαγαγόντων το σύστημα κανονισμών θα μπορούσε να επιτευχθεί με επεμβάσεις που θα είχαν λιγότερο δυσμενείς συνέπειες. Το Δικαστήριο δεν δέχθηκε την άποψη αυτή και έκρινε ότι «η απαίτηση πιστοποιητικών εισαγωγής και εξαγωγής που να περιέχουν για τους κατόχους τους την υποχρέωση εκτελέσεως των σχεδιαζομένων πράξεων, διασφαλιζόμενη με σύσταση ασφαλείας, αποτελεί μέτρο αναγκαίο και συγχρόνως κατάλληλο για να επιτραπεί στις αρμόδιες αρχές να καθορίσουν με τον πιο αποτελεσματικό τρόπο τις παρεμβάσεις τους στην αγορά σιτηρών». Καθόσον μάλιστα «τα έξοδα συστάσεως ασφαλείας δεν αποτελούν ποσό δυσανάλογο προς τη συνολική αξία' των εμπορευμάτων και' των άλλων εμπορικών εξόδων, ... οι επιβαρύνσεις που προκύπτουν

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

από το σύστημα συστάσεως ασφαλείας δεν είναι υπερβολικές και αποτελούν φυσική συνέπεια ενός συστήματος οργάνωσης των αγορών που έχει συλληφθεί σύμφωνα με τις απαιτήσεις του γενικού συμφέροντος." ... και δεν προσβάλλει κανένα δικαίωμα θεμελιώδους χαρακτήρα» Η αρχή της αναλογικότητας έχει αναχθεί από το ΔΕΚ σε γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου⁶³ Ως γνωστόν, το περιεχόμενο της κοινοτικής έννομης τάξεως δεν συνθέτουν μόνον οι γραπτοί κανόνες του πρωτογενούς και του παραγώγου δικαίου, αλλά και άγραφοι κανόνες υπό τη μορφή γενικών αρχών. Τη νομιμοποίηση για τη συμπλήρωση του γραπτού δικαίου αντλεί το ΔΕΚ κυρίως από το άρθρο 164 της Συνθήκης ΕΚ, το οποίο του αναγνωρίζει το καθήκον να διασφαλίζει την τήρηση του δικαίου κατά την ερμηνεία και την εφαρμογή των Συνθηκών, από το άρθρο 215 της Συνθήκης αυτής, το οποίο καθιερώνει τη συγκριτική και αξιολογική παραπομπή στις γενικές αρχές του δικαίου των εννόμων τάξεων των κρατών μελών, που ανάγονται έτσι σε πηγή του κοινοτικού δικαίου.

Από την απόφαση αυτή προκύπτουν οι προϋποθέσεις που πρέπει να πληροί ένα μέτρο ώστε να συνάδει προς την κοινοτική αρχή της αναλογικότητας: 1) Το μέτρο πρέπει να είναι κατάλληλο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, ήτοι να μπορεί να προωθήσει το προσδοκώμενο αποτέλεσμα· 2) το κατάλληλο μέτρο πρέπει να είναι αναγκαίο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού, να μη μπορεί δηλαδή να αντικατασταθεί από εναλλακτικό μέτρο εξίσου αποτελεσματικό, το οποίο όμως να περιορίζει λιγότερο την άσκηση θεμελιώδους δικαιώματος, ή γενικότερα να έχει λιγότερο επιβλαβείς συνέπειες για άλλα προστατευόμενα συμφέροντα· 3) το αναγκαίο μέτρο πρέπει επίσης να πληροί τον όρο της

⁶³ Απόφαση της 19ης Ιουνίου 1980, 41/79, 121179 και 769179, Testa, Maggio και Vilale κατά Bundesamt für Arbeit, Συλλ. Νομολ. 1980/II, σ. 319

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

υπό στενή έννοια αναλογικότητας, ήτοι δεν πρέπει να υφίσταται δυσαναλογία μεταξύ του επιδιωκόμενου του μέτρου αυτού σκοπού και του μεγέθους της προσβολής, θεμελιώδους δικαιώματος ή άλλου αξίου προστασίας εννόμου αγαθού.

Βασικό συστατικό του ενωσιακού συστήματος αποτελεί η μεταβίβαση κυριαρχικών αρμοδιοτήτων των κρατών μελών από τα εθνικά προς τα ενωσιακά θεσμικά όργανα. Η ουσιώδης διαφορά ωστόσο ως προς το βαθμό δημοκρατικής νομιμοποίησης των ενωσιακών οργάνων σε σχέση με τα εθνικά είναι ότι τα πρώτα δεν είναι άμεσα εκλεγμένα από τους λαούς της ΕΕ.

Η αναγνώριση της αρχής της αναλογικότητας από το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων ως αρχής του ενωσιακού δικαίου με ιδιαίτερη σημασία κατά την εφαρμογή των ατομικών δικαιωμάτων καθόρισε σε σημαντικό βαθμό την ενσωμάτωσή της στο εσωτερικό δίκαιο των χωρών⁶⁴. Το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων υιοθέτησε από το 1970 την αρχή της αναλογικότητας. Ακόμη η Συνθήκη της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και το σχέδιο του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων διακηρύσσει την αρχή της αναλογικότητας σαφώς⁶⁵.

Το ιδιαίτερο βάρος που δόθηκε στην τήρηση της αρχής της αναλογικότητας, αλλά και στη θέση των εθνικών κοινοβουλίων στα Πρωτόκολλα που προσαρτήθηκαν στη Συνθήκη της Λισσαβόνας αποτελούν ένα βήμα προς την κατεύθυνση της εξάλειψης του προβλήματος δημοκρατικής νομιμοποίησης στην ΕΕ. Με την εφαρμογή των αρχών της επικουρικότητας και της αναλογικότητας λειτουργεί και η ενίσχυση της θέσης των εθνικών κοινοβουλίων στις διαδικασίες της ΕΕ.

⁶⁴ Βλ. Δαλακούρας Θ., Η αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, 1993, σελ. 39.

⁶⁵ Βλ. Δαγτόγλου, Συνταγματικό Δίκαιο, Ατομικά Δικαιώματα Α', σελ. 213.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

Στο άρθρο 12⁶⁶ της ενοποιημένης απόδοσης της ΣΕΕ προβλέπεται ότι τα εθνικά κοινοβούλια πέραν του προληπτικού ελέγχου που δύνανται και υποχρεούνται να ασκούν επί της εφαρμογής των υπό εξέταση αρχών βάσει του σχετικού Πρωτοκόλλου της Λισσαβόνας, συμβάλλουν ενεργά στην καλή λειτουργία της Ένωσης:

α) με το να ενημερώνονται από τα θεσμικά όργανα της Ένωσης και να τους κοινοποιούνται τα σχέδια νομοθετικών πράξεων της Ένωσης,

β) συμμετέχοντας στους μηχανισμούς αξιολόγησης της υλοποίησης των πολιτικών της Ένωσης στα πλαίσια του χώρου ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης,

γ) συμμετέχοντας στις διαδικασίες αναθεώρησης των Συνθηκών,

δ) με το να ενημερώνονται σχετικά με τις αιτήσεις προσχώρησης νέων μελών στην Ένωση και

ε) λαμβάνοντας μέρος στη διακοινοβουλευτική συνεργασία μεταξύ εθνικών κοινοβουλίων και με το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

Το Δικαστήριο της Ε.Ε. έχει αποφανθεί ότι παραβιάζεται η αρχή της αναλογικότητας όταν της επιβαλλόμενη κύρωση είναι δυσανάλογη προς την βαρύτητα της παραβάσεως ή ξεπερνά το αναγκαίο μέτρο επιτρεπομένων εξαιρέσεων από τις κοινοτικές ελευθερίες⁶⁷. Η Ε.Σ.Δ.Α.

⁶⁶ Για την ιδιαίτερη σημασία της συστηματικής ένταξης της διάταξης στο πλαίσιο του Τίτλου III της ενοποιημένης απόδοσης της ΣΕΕ με τον ειδικότερο τίτλο «Διατάξεις περί δημοκρατικών αρχών», σε συνδυασμό με τα δύο αναλυτικά Πρωτόκολλα στα οποία γίνεται ενδελεχής αναφορά στον ρόλο των εθνικών κοινοβουλίων, και την ανάδειξή τους σε σημαντικούς παράγοντες που αναμένεται να προσδώσουν στην Ένωση το ελλείπον στοιχείο της δημοκρατικής νομιμοποίησης. βλ. Ρ. Παπαδοπούλου, «Τα εθνικά Κοινοβούλια στο θεσμικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά τη Συνθήκη της Λισσαβόνας» . (υποσ. 13), σ. 6.

⁶⁷ Βλ. Δαγτόγλου, Π., Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο, τ. Ι 2^η έκδοση Αθήνα 1985, σελ. 161 ΔΕΚ 41/76 Donckerwdcke: «Γενικά, κάθε διοικητικό ή ποινικό μέτρο, που υπερβαίνει το

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

που αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του εσωτερικού δικαίου απαιτεί περιορισμούς αναγκαίους, θίγοντας την αρχή της αναλογικότητας.

Σε περιπτώσεις παραβίασης της αρχής της αναλογικότητας από τα αρμόδια όργανα, είναι δυνατή η ατομική προσφυγή των πολιτών στο Ε.Δ.Δ.Α⁶⁸. Εφόσον ασκηθεί προσφυγή κατά κράτους και γίνει με τη σειρά της δεκτή από το Ε.Δ.Δ.Α., η προσφυγή ελέγχεται περιπτωσιολογικά:

α) Για την περίπτωση που η επέμβαση στα ατομικά δικαιώματα του προσφεύγοντος εξυπηρετεί κάποιο υπέρτερο σκοπό από αυτόν που αναφέρεται στο κείμενο της Ε.Σ.Δ.Α.

β) Για την περίπτωση που ο συγκεκριμένος περιορισμός προβλεπόταν από το Εθνικό δίκαιο.

γ) Για την περίπτωση που η επέμβαση «ήταν αναγκαία σε μια δημοκρατική κοινωνία»⁶⁹.

Η κρίση του δικαστηρίου γίνεται σε κανονιστικό επίπεδο.

Τέλος πρέπει να αναφερθεί πως η αρχή της αναλογικότητας είναι και ερμηνευτική αρχή του ενωσιακού δικαίου. Έτσι κάθε ερμηνεία του ενωσιακού δικαίου πρέπει να κατευθύνεται και να προσανατολίζεται προς την αρχή της αναλογικότητας. Επαγωγικά και τα όργανα της κοινότητας και τα κράτη μέλη καθώς και οι ιδιώτες υποχρεούνται να σέβονται αναλόγως την αρχή.

πλαίσιο που είναι απολύτως αναγκαίο στο κράτος εισαγωγής για να συλλέξει ευλόγως πλήρη και ορθά στοιχεία για την εισαγωγή εμπορευμάτων που υπάγονται σε ειδικά μέτρα εμπορικής πολιτικής, πρέπει να θεωρηθεί ότι αποτελεί απαγορευμένο από τη Συνθήκη μέτρο με ισοδύναμο προς τους ποσοτικούς περιορισμούς αποτέλεσμα....».

⁶⁸ Η χώρα μας έχει αναγνωρίσει την ατομική προσφυγή από το 1985.

⁶⁹ Βλ. Ματθία Στ., «Το πεδίο λειτουργίας της αρχής της αναλογικότητας», ΕλλΔικ/νη, Τόμος 47^{ος}, Τεύχος 1, Έτος 2006, σελ. 8.

§4 ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑ ΚΑΙ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗ ΔΡΑΣΗ

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΑΣΚΗΣΗ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Η αρχή της αναλογικότητας είναι πάρα πολύ σημαντική αναφορικά με τη δράση της αστυνομίας αφού θέτει όρια, κατευθύνσεις και δεσμεύσεις. Η αρχή της αναλογικότητας έχει ιδιαίτερη πρακτική αξία σχετικά με τις επεμβάσεις υλικής βίας που επιχειρεί η αστυνομία αποτελώντας κυρία δέσμευση και βασικό όριο στη δράση της ΕΛ.ΑΣ. Έτσι τίθενται με την εφαρμογή της αρχής περιορισμοί στην αυθαίρετη και απεριόριστη αστυνόμευση η οποία πλέον άλλωστε ανήκει στο παρελθόν και συνδέεται με τα ολοκληρωτικά καθεστώτα. Η λήψη αστυνομικών υλικών μέτρων συνιστά άσκηση νόμιμης κρατικής υλικής βίας, η οποία αποκαλύπτει το σκληρό πυρήνα του δικαίου, τον καταναγκασμό⁷⁰.

Η μετεξέλιξη του παραδοσιακού φιλελεύθερου κράτους σε παρεμβατικό- κοινωνικό κράτος δικαίου το οποίο χαρακτηρίζεται από την πρόνοια και την ανάγκη προστασίας του πολίτη από τους αυξημένους κινδύνους, χαρακτηρίζεται από την διόγκωση και τη διείσδυση της αστυνομικής εξουσίας σε ένα ευρύτατο πεδίο ατομικών δικαιωμάτων και αγαθών των πολιτών.

Η άσκηση αστυνομικής εξουσίας είτε είναι προληπτική διοικητικού χαρακτήρα αποσκοπούσα στην αντιμετώπιση μελλοντικών κινδύνων είτε είναι κατασταλτική, δηλαδή ποινικοδικονομικής φύσης με στόχο τη δίωξη ήδη διαπραχθεισών αξιοποιώνων πράξεων, συνιστά τον πλέον επαχθή και

⁷⁰ Βλ. Μάνεσης Α., Συνταγματικό Δίκαιο Ι, 1989, σελ. 125

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

επώδυνο τρόπο κρατικής επέμβασης⁷¹. Ακόμα η αστυνομική αρμοδιότητα ασκείται κατά κανόνα όχι ως δέσμιο αρμοδιότητα αλλά κατά διακριτική ευχέρεια διεπόμενη στην περίπτωση αυτή από την αρχή του πλέον πρόσφορου μέσου⁷².

Το Συμβούλιο της Επικρατείας, πριν καταλήξει στην προσκτηθείσα κρίση του περί αντισυνταγματικότητας του αναγκαστικού μέτρου της προσωπικής κρατήσεως για χρέη προς το Δημόσιο, είχε κρίνει ότι το μέτρο, υπό όρους, δεν απαγορεύεται από το Σύνταγμα. Θα πρέπει, όμως, το δικαστήριο από το οποίο η διοίκηση ζητεί την επιβολή του μέτρου, να ελέγξει την εν γένει νομιμότητα της αιτουμένης προσωπικής κρατήσεως, ώστε να διασφαλισθεί η τήρηση του προσήκοντος σε κάθε περίπτωση μέτρου

Βρίσκει επίσης πεδίο εφαρμογής στο πλαίσιο του ποινικού δικαίου και της ποινικής δικονομίας. Η ποινή του ποινικών δικαστηρίων που επιβάλλεται στον κατηγορούμενο, πρέπει να είναι αν ά λ ο γη προς την αξιόποινη πράξη, με την έννοια ότι δεν πρέπει να είναι υπερβολική. Το ίδιο ισχύει κατά την προσβολή ατομικών δικαιωμάτων του, όπως είναι η προσωπική ελευθερία, η σωματική ακεραιότητα, το άσυλο της κατοικίας ή η ελευθερία της επικοινωνίας, κ.ο.κ., κατά το στάδιο της ποινικής διαδικασίας

Η αστυνομική επέμβαση στην ιδιωτική σφαίρα των πολιτών δεν αρκεί να προβλέπεται από το ισχύον νομοθετικό πλαίσιο αλλά να διέπεται από τις αρχές της αναλογικότητας και επιείκειας. Επιπλέον ο

⁷¹ Βλ. Παπαϊωάννου Ζ., Η αρχή της αναλογικότητας κατά την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας, 2003, εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 533

⁷² Βλ. Παπαϊωάννου Ζ., Η αρχή της αναλογικότητας κατά την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας, σελ.533-534

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

τρόπος άσκησης της, η ένταση και η χρονική της διάρκεια πρέπει να προσαρμόζονται στις ειδικές κατά περίπτωση συνθήκες.

Για την αντιμετώπιση του κινδύνου, της ανάγκης και του επείγοντος έχουν το δικαίωμα ή τη δυνατότητα να αποκλίνουν άλλοτε *de facto* και άλλοτε *de iure* από τη νομιμότητα⁷³. Σ' αυτές τις απρόβλεπτες και αιφνίδιες καταστάσεις επιτρέπεται η κάμψη της νομιμότητας υπέρ της αρχής της σκοπιμότητας. Τα αστυνομικά όργανα τείνουν να απομακρυνθούν από την αρχή της νομιμότητας κατά τη λήψη ενόργανης υλικής βίας η οποία ασκείται όχι κατόπιν έκδοσης διοικητικής πράξης αλλά με πρωτοβουλία της αστυνομικής αρχής. Η αρχή της αναλογικότητας εφόσον τηρηθεί όπως προβλέπεται σε αυτές τις περιπτώσεις συμπληρώνει τη διαβάθμιση των μέτρων που απαιτείται να ληφθούν.

Οι αρχές αυτές δεν είναι παράδοξο να εμφανίζονται στο χώρο της αστυνομικής δράσης αφού εξασφαλίζουν ευλυγισία και ταχύτητα . Έτσι τα αστυνομικά όργανα μπορούν να ανταποκρίνονται έγκαιρα για την προστασία του δημοσίου συμφέροντος και την επιβολή της δημόσιας τάξης.

Το ΣτΕ με την απόφαση 343/1943 ορίζει ότι «τα αστυνομικά όργανα» δεν μπορούν να ασκήσουν βίαια μέτρα κατά των πολιτών, παρά μόνο κατ' εξαίρεση και μόνον όπου ο νόμος επιτρέπει ή η αντίσταση κακοποιού ή άλλος κίνδυνος καθιστούν ταύτα απολύτως αναγκαία». Εν ολίγοις τα αστυνομικά όργανα δεν πρέπει να περιορίζουν με τη δράση τους τα ατομικά δικαιώματα περισσότερο από το αναγκαίο μέτρο . Αντίστοιχα προσαρμόστηκαν οι διατάξεις της αστυνομικής νομοθεσίας για να καθορίσουν τη λειτουργία της υπηρεσίας. Το ΠΔ 538/1889 (άρθρο 2)

⁷³ Βλ. Παπαϊωάννου Ζ., Η αρχή της αναλογικότητας κατά την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας, σελ.534

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

αναφέρει ότι κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους οι αστυνομικοί χρησιμοποιούν το κατά το δυνατόν ηπιότερα μέσα, αποφεύγοντας κάθε περιττή τραχύτητα, ενόχληση ή αδικαιολόγητη φθορά ιδιοκτησίας και επιδεικνύουν πνεύμα μετριοπάθειας και επιείκειας. Επίσης ο Ν. 2928/2001 αν και διευρύνει τις ανακριτικές πράξεις των αστυνομικών οργάνων προκειμένου να καταπολεμηθεί το οργανωμένο έγκλημα, ταυτόχρονα όμως εισάγει ως απαρέγκλιτο όρο αυτών των ανακριτικών πράξεων τις επιταγές της αρχής της αναλογικότητας.

Στην προνομιακή αστυνομική δραστηριότητα προβάλλονται ισχυρές ενστάσεις από τη σύγχρονη νομική θεωρία η οποία προβάλλει ως κύριο επιχείρημα την αντιμετώπιση του πολίτη περισσότερο ως αποδέκτη υποχρεώσεων παρά δικαιωμάτων. Η άσκηση των αστυνομικών καθηκόντων αποτελούν μια εν δυνάμει βασική πηγή διακινδύνευσης για τα ατομικά δικαιώματα και τις ατομικές ελευθερίες.

Οι τρεις επιμέρους αρχές που συνθέτουν την αρχή της αναλογικότητας βρίσκουν αντίστοιχη εφαρμογή στον αστυνομικό τρόπο λειτουργίας.

α) Σύμφωνα με την αρχή της αναγκαιότητας η λήψη μέτρων βίας από αστυνομικά όργανα δικαιολογείται εφόσον πραγματοποιείται κατ' εξαίρεση είναι απολύτως αναγκαία. Ο έλεγχος της αναγκαιότητας προηγείται των υπολοίπων. Οι κάθε είδους αστυνομικές επεμβάσεις δικαιολογούνται να περιορίσουν την ελευθερία του ατόμου στο μέτρο μόνο που οι εκάστοτε συνθήκες καθιστούν αναγκαίο⁷⁴.

Η εκτίμηση για την ενδεχόμενη συνδρομή των εν λόγω προϋποθέσεων ανήκει στον αστυνομικό που επιλαμβάνεται και πρέπει εντός του χρόνου

⁷⁴ Βλ. Ανδρουλάκης, Τα όρια της ανακριτικής δράσεως και «η αρχή της αναγκαιότητας» ΠΧρ 1975 σελ. 3

Αρ. 74 παρ. 15 εδ. Θ, Αρ. 96 παρ.4 ΠΔ 141/1991

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

που του δίδεται να σταθμίσει τους κινδύνους και να λάβει τη σωστότερη και επεικέστερη απόφαση. Οπωσδήποτε όμως η αντίδρασή του δεν μπορεί κατά αντικειμενική κρίση να υπερβεί το αναγκαίο μέτρο.

Η αρχή της αναγκαιότητας περιορίζει και ταυτόχρονα ενεργοποιεί μια ακόμα αρχή της αστυνομικής δράσης, την αρχή της διαρκούς διατεταγμένης υπηρεσίας. Το αστυνομικό προσωπικό θεωρείται ότι βρίσκεται σε διατεταγμένη υπηρεσία σε κάθε περίπτωση που κρίνεται αναγκαία η επέμβασή του⁷⁵. Οι περιστάσεις που επιβάλλουν την επέμβαση του Αστυνομικού προσωπικού και ο τρόπος επέμβασης δεν είναι δυνατό να καθοριστούν επακριβώς μέσω του νόμου. Έτσι τα αστυνομικά όργανα βαρύνονται με την υποχρέωση να λειτουργήσουν με βάση την αρχή της αναγκαιότητας.

Ομοίως προβλέπονται οι ανακριτικές πράξεις εγκληματικών οργανώσεων. Λόγω της βαρύτητας των εγκλημάτων προβλέπονται ειδικές ανακριτικές πράξεις όπως η ανακριτική διείσδυση, η οποία προβλέπει την παρακολούθηση ατόμων και επικοινωνιών. Οι πράξεις αυτές περιορίζουσες τα ατομικά δικαιώματα και τις προσωπικές ελευθερίες των ατόμων, οριοθετούνται αναλόγως στο απολύτως αναγκαίο διάστημα και στις απολύτως αναγκαίες πράξεις⁷⁶.

β) Σύμφωνα με την αρχή της καταλληλότητας, το μέτρο που χρησιμοποιεί η αστυνομική αρχή πρέπει να είναι πρόσφορο για την επίτευξη του επιδιωκόμενου σκοπού. Η καταλληλότητα του μέτρου ελέγχεται νομικά και πραγματικά.

⁷⁵ Αρ. 3 παρ. 2β, Ν. 1481/1984 και Αρ. 9 παρ. 2, Ν. 2800/2000

⁷⁶ Η εξέταση DNA που εισήχθη στη νομοθεσία μας με το Ν. 2928/2001 θεωρείται ως Συνταγματικώς αποδεκτή, αν αυτή είναι απολύτως αναγκαία για αντεγκληματικούς σκοπούς..

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

γ) Η αρχή της αναλογικότητας υπό στενή έννοια επιβάλλει την ύπαρξη εύλογης σχέσης μεταξύ του επιδιωκόμενου σκοπού και του διοικητικού μέτρου. Η αρχή αυτή ικανοποιείται όταν το μέτρο που λαμβάνεται συνεπάγεται κατά διάρκεια τα λιγότερα δυνατά μειονεκτήματα σε ένταση και διάρκεια⁷⁷.

Η αρχή της αναλογικότητας υπό στενή έννοια υποδιαιρείται σε τρεις επιμέρους αρχές:

- i. Την αρχή της ελάχιστης δυνατής προσβολής ή του ηπιότερου μέσου
- ii. Την αρχή της αποφυγής ασύμμετρων συνεπειών και
- iii. Την αρχή της απαγόρευσης της χρονικής ασυνέπειας⁷⁸.

Σύμφωνα με την πρώτη επιμέρους αρχή από τα περισσότερα δυνατά και κατάλληλα μέτρα, η αστυνομία πρέπει να επιλέξει το ηπιότερο. Το είδος και η έκταση των της αστυνομικής επέμβασης δικαιολογείται ως μέσο επίτευξης των αστυνομικών σκοπών, εφόσον τηρείται η αρχή της αναλογικότητας⁷⁹. Επίσης κατά την επιβολή διοικητικής κύρωσης πρέπει να εκτιμάται η βαρύτητα του εγκλήματος, ενώ δεν επιτρέπεται η προσωπική κράτηση όταν έχει προηγηθεί κατάσχεση της περιουσίας του οφειλέτη⁸⁰.

Η αρχή του ηπιότερου μέσου απορρέει από την έννοια του κράτους δικαίου και συνιστά σύνθεση των αρχών της ισότητας και της επιείκειας ενώπιον του νόμου. Αποτελεί μέρος της αρχής της νομιμότητας η οποία

⁷⁷ Βλ. Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1997, σελ. 184 επ. Ακόμα ΣΤΕ 1149/1988, 2153/1989, 4050/1990

⁷⁸ Ο όρος αυτός αν και μη νομικός έχει επικρατήσει στη Γερμανία.

⁷⁹ Βλ. Παπαϊωάννου Ζ., Η αρχή της αναλογικότητας κατά την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας, σελ. 542

⁸⁰ Βλ. ΣΤΕ 257/1987 και ΔΕΑ 1437/1988

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

εκφράζεται μέσω της αρχής της αναλογικότητας. Ακόμη μέσω της αρχής του ηπιότερου μέσου τίθεται όριο στην αρχή της σκοπιμότητας.

Η αρχή της αναλογικότητας με τη στενή έννοια υπεισέρχεται κατ'εξοχήν ως διορθωτικό κριτήριο κατά την άσκηση αστυνομικών αρμοδιοτήτων δικαστικής φύσεως. Κατά την εκτέλεση αυτών δεν επιτρέπεται σε καμία περίπτωση να προσβάλλονται η σωματική ακεραιότητα, η προσωπική ελευθερία και η αξιοπρέπεια του πολίτη⁸¹. Οποιαδήποτε μάλιστα ενέργεια που προσβάλλει τα στοιχεία αυτά της προσωπικότητας συνιστούν διακεκριμένες περιπτώσεις εγκλημάτων που επισύρουν βαρύτερες ποινές.

Η αρχή της αναλογικότητας διαφυλάσσει τις ατομικές ελευθερίες κατά την αστυνομική παρέμβαση στο χώρο των ατομικών ελευθεριών, ειδικά στην περίπτωση λήψης μέτρων κατασταλτικής αστυνόμευσης συγκεκριμένης δράσης. Τα μέτρα αυτά καλούνται να αντιμετωπίσουν συγκεκριμένα εγκλήματα συνδεδεμένα κυρίως με τον τομέα της διαφθοράς, των ναρκωτικών ουσιών και της τρομοκρατίας⁸². Τα μέτρα αυτά έχουν νομοθετικά προβλεφθεί και υπόκεινται στις ανάλογες δεσμεύσεις ώστε να περιορίζουν στο ελάχιστο την ατομική ελευθερία και την αξιοπρέπεια του υπόπτου. Οι δεσμεύσεις αυτές μπορεί να είναι χρονικές ως προς τη δράση ή να προηγούνται των αστυνομικών ενεργειών με τη μορφή προϋποθέσεων⁸³.

Η αλλοδαπή νομολογία και κυρίως του ΕΔΔΑ έχουν αναγάγει την αρχή της αναλογικότητας σε βασικό κριτήριο του θεμιτού της Αστυνομικής δράσης. Ιδιαίτερη σημασία αποκτούν τα μέσα με τα οποία διακυβεύεται η έκθεση προσωπικών δεδομένων. Ειδικά η χρήση

⁸¹ Αρ. 67 παρ.4δ ΠΔ 141/1991

⁸² Αρ. 25β Ν. 1729/1987 Αρ. 5 Ν. 2713/1999 Αρ. 6 Ν. 2928/2001

⁸³ Αρ. 4 Ν. 2225/1994

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

ιδιαίτερων μέσων συλλογής προσωπικών δεδομένων χωρίς να συντρέχει συγκεκριμένος κίνδυνος διάπραξης αξιοποιώνων πράξεων, κρίθηκε Αντισυνταγματική από τη Γερμανική νομολογία.

Επίσης είναι εκτενέστατη η σπουδαιότητα της αρχής της αναλογικότητας αναφορικά με την οπλοχρησία των αστυνομικών οργάνων. Η ένοπλη αστυνομική βία είναι το κατ' εξοχήν άμεσο και επώδυνο μέτρο κρατικού υλικού καταναγκασμού γι' αυτό και η επιλογή πρέπει να γίνεται πάντοτε εντός των πλαισίων που καθορίζει η αρχή της αναλογικότητας . Ο πρόσφατος νόμος 3169/2003 «για την οπλοφορία, χρήση πυροβόλων όπλων από αστυνομικούς και εκπαίδευση τους σ' αυτά» καθορίζει πλέον τα προβλεπόμενα μέσα που φέρουν τα αστυνομικά όργανα κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους και τον τρόπο χρήσης αυτών.

Ειδικότερα ο νόμος τονίζει ότι η χρήση όπλων πρέπει να είναι το ύστατο και εξαιρετικά μέτρο άσκησης της αστυνομικής εξουσίας και κλιμακώνει την επιτρεπτή χρήση του όπλου κατ' αξιολογική διαβάθμιση από την πιο ήπια έως την επαχθέστερη . Έτσι διακρίνει (άρθρο 1 εδ. δ') τον πυροβολισμό ανάλογα με το στόχο της βολής, πρώτον σε εκφοβιστικό (στον αέρα ή κατά πραγμάτων) δεύτερον σε πυροβολισμό ακινητοποίησης (στόχος μη ζωτικά όργανα), και τρίτον σε πυροβολισμό εξουδετέρωσης (πιθανόν να επέλθει και ο θάνατος του στοχευόμενου). Ο νομοθέτης υποχρεώνει τον αστυνομικό να εξαντλήσει πρώτα όλα τα ηπιότερα μέτρα, εκτός αν δεν είναι διαθέσιμα ή πρόσφορα στην προκειμένη περίπτωση προτού κάνει χρήση του όπλου του, δηλαδή, κάνει τη μικρότερη δυνατή και αναγκαία προσβολή στον πολίτη⁸⁴. Ηπιότερα συγκριτικά με τον πυροβολισμό μέσα είναι ιδίως οι παραινήσεις, οι προτροπές, η χρήση εμποδίων, σωματικής βίας, αστυνομικής ράβδου, επιτρεπτών χημικών

⁸⁴ Ανάλογη ρύθμιση υπήρχε στο ΠΔ 141/1991 αρ.133α

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

ουσιών ή άλλων ειδικών μέσων, προειδοποίηση για χρήση πυροβόλου όπλου και απειλή με πυροβόλο όπλο.

Διευκρινιστικά η πρόταξη του όπλου εκ μέρους του αστυνομικού απαιτεί στόχευση εκ μέρους του εναντίον προσώπου (άμεσα ή έμμεσα). Η απλή έξοδος του οπλισμού από τη θήκη λόγω επιχειρησιακών αναγκών (πχ είσοδο σε άγνωστο χώρο που δεν γνωρίζει από πριν το περιεχόμενό του) δεν αποτελεί κίνδυνο για τη σωματική ακεραιότητα των υπολοίπων, άρα κατ' επέκταση ούτε παραβίαση των προαναφερόμενων αρχών.

Ακόμη ειδικό τομέα της αστυνόμευσης αποτελεί η διάλυσης παράνομων συναθροίσεων και εποπτεία διαδηλώσεων, περιπτώσεις στις οποίες δε είναι εμφανής και άμεσος ο κίνδυνος βλάβης εκ μέρους των διαδηλωτών σε βάρος έτερων πολιτών ή δημοσίων έργων και κτιρίων. Σε περιπτώσεις μη ένοπλων συγκεντρώσεων, τα μέτρα τάξης που οργανώνονται από την ΕΛ.ΑΣ. με σκοπό τη διατήρηση της εύρυθμης λειτουργίας του κρατικού μηχανισμού, λαμβάνουν χώρα χωρίς την παρουσία ένοπλων αστυνομικών. Ακόμη τα υλικά που χρησιμοποιούνται είναι ειδικά προβλεπόμενα γι αυτό το σκοπό, οπωσδήποτε μη θανατηφόρα και χορηγούνται κατόπιν εκπαιδύσεως⁸⁵. Οι επιδράσεις τους είναι ελάχιστα έως καθόλου βλαπτικές με παροδικές επιπτώσεις και η χρήση τους πραγματοποιείται ως έσχατη λύση.

Στην περίπτωση χρήσης υπηρεσιακού όπλου χωρίς να υπάρχουν οι προϋποθέσεις που τίθενται από το νόμο και λειτουργούν σωρευτικά, στοιχειοθετείται από τους αστυνομικούς το έγκλημα της οπλοχρησίας. Η επιτρεπτή χρήση όπλων από το αστυνομικό προσωπικό ακολουθεί διαφορετικές αρχές και προϋποθέσεις από τους πολίτες. Στη δεύτερη

⁸⁵ Ειδικό παράδειγμα αποτελούν οι αστυνομικές ράβδοι οι οποίες είναι κατασκευασμένες από εύκαμπτο ελαστικό υλικό και τα δακρυγόνα χημικά τα οποία χρησιμοποιούνται παγκοσμίως και πληρούν τις αναγκαίες προϋποθέσεις.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

περίπτωση η οπλοχρησία καθορίζεται από τα άρθρα του Ποινικού Κώδικα και τους γενικούς λόγους άρσης του αδίκου που προβλέπουν⁸⁶.

Μια ειδική περίπτωση οπλοχρησίας αποτελεί ο σκόπιμος θανατηφόρος πυροβολισμός. Κεντρική θέση στο σύνολο του νομικού υπόβαθρου αποτελεί το αρ. 5 παρ. 2 Συντ. στο οποίο διακηρύσσεται η απόλυτη προστασία της ζωής. Η ανθρώπινη ζωή προστατεύεται χωρίς την υποχρέωση του φορέα του δικαιώματος να προβάλλει αξίωση για προστασία. Η αρχή δε έχει τόσο θετικό όσο και αρνητικό περιεχόμενο. Θετικά υποχρεώνει τα αρμόδια όργανα της πολιτείας σε παροχή προστασίας τόσο προληπτικά όσο και εκ των υστέρων, όταν η ζωή του φορέα του προστατευόμενου αγαθού τίθεται σε κίνδυνο. Αρνητικά συνίσταται στην υποχρέωση αποχής από επεμβάσεις που θίγουν την ανθρώπινη ζωή. Η Συνταγματική προστασία της ανθρώπινης ζωής συν τοις άλλοις υποχρεώνει τα όργανα που έχουν τη διακριτική ευχέρεια να χρησιμοποιήσουν βία να προβαίνουν πρώτα σε στάθμιση κόστους – οφέλους.

Σε κάθε περίπτωση πάντως, ο αστυνομικός οφείλει να κάνει γνωστή την ιδιότητα του και να καταστήσει σαφές, ότι προτίθεται να χρησιμοποιήσει όπλο, δίνοντας επαρκή χρόνο ανταπόκρισης, εκτός αν αυτό θα τον έθετε σε αδικαιολόγητο κίνδυνο ή θα έθετε σε κίνδυνο ζωής ή σοβαρής βλάβης άλλα άτομα ή θα ήταν σαφώς ακατάλληλο ή μάταιο υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες.

Επίσης η ΕΣΔΑ περιέχει σχετικές προστατευτικές διατάξεις για την προστασία της ζωής και την απαγόρευση των βασανιστηρίων. Το ΕΔΔΑ νομολόγησε ότι υπάρχει υποχρέωση των δημοσίων αρχών να εγγυώνται

⁸⁶ Βλ. Παπαϊωάννου Ζ., Η αρχή της αναλογικότητας κατά την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας Εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2003

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

το δικαίωμα στη ζωή, ακόμα και των υπόπτων⁸⁷. Το δικαίωμα προστασίας της ζωής κατοχυρώνεται και από την αστυνομική νομοθεσία η οποία καθορίζει τη δράση της υπηρεσίας γενικά και ειδικότερα⁸⁸. Σε κάθε περίπτωση πάντως, ο αστυνομικός οφείλει να κάνει γνωστή την ιδιότητα του και να καταστήσει σαφές, ότι προτίθεται να χρησιμοποιήσει όπλο, δίνοντας επαρκή χρόνο ανταπόκρισης, εκτός αν αυτό θα τον έθετε σε αδικαιολόγητο κίνδυνο ή θα έθετε σε κίνδυνο ζωής ή σοβαρής βλάβης άλλα άτομα ή θα ήταν σαφώς ακατάλληλο ή μάταιο υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες.

Η σοβαρότητα του θέματος οδήγησε το νομοθέτη να εστιάσει και να καθορίσει ο ίδιος τις εν δυνάμει περιπτώσεις ένοπλης θανατηφόρας αστυνομικής βίας. Φυσικά επειδή κανείς δεν γίνεται να προβλέψει όλα τα πιθανά ενδεχόμενα, οι περιπτώσεις χρησιμοποιούνται ως κατευθυντήριες γραμμές αφήνοντας το βάρος της τελικής απόφασης στον πρώτο επιλαμβανόμενο στο περιστατικό αστυνομικό ώστε να αξιολογήσει τα πραγματικά περιστατικά.

Το Προεδρικό Διάταγμα 141/1991 είχε φροντίσει εξ' αρχής να αναφερθεί σε περιπτώσεις χρήσης οπλισμού από μέρους των αστυνομικών, προκειμένου να αποσαφηνίσει ιδιαίτερες περιπτώσεις όπως η απόπειρα απόδρασης κρατουμένων. Αναφερόμενο με το άρθρο 149 στη στάση ή απόδραση μεταγόμενων προβλέπει, κατ' αρχήν, κλιμάκωση της άσκησης βίας και αναλογικότητα αυτής προς την προβαλλόμενη αντίσταση σε περίπτωση που οι μεταγόμενοι στασιάζουν με σκοπό να αποδράσουν (παρ. 1) και, στη συνέχεια, απόλυτη απαγόρευση της χρήσης των όπλων εναντίον εκείνων που επιχειρούν να δραπετεύσουν, επωφελούμενοι της αμέλειας των συνοδών, χωρίς να χρησιμοποιήσουν

⁸⁷ ΕΔΔΑ, Υπόθεση Mc Cann κατά Ηνωμένου Βασιλείου, Απόφαση 27/02/1995

⁸⁸ Αρ. 8 παρ. 1β παρ. 3α και παρ. 5α, Ν. 2800/2000, Αρ. 16 ΠΔ 1/2001

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

βία ή απειλή βίας (παρ. 3). Περαιτέρω, επιβάλλεται η τήρηση της αρχής της αναλογικότητας κατά τη χρήση των όπλων για την καταστολή της στάσης ή την πρόληψη απόδρασης (παρ. 2), καθώς και στη χρήση όπλων από τους συνοδούς της μεταγωγής, όταν αυτοί αμυνόμενοι αντιμετωπίζουν επίθεση αποσκοπούσα στην απελευθέρωση των μεταγόμενων (παρ. 5).

Μια ηπιότερη μορφή αντιμετώπισης εγκλημάτων που στρέφονται κατά της ανθρώπινης ζωής είναι η απειλή χρήσης βίας με την πρόταξη του όπλου. Οι προϋποθέσεις της πρόταξης του όπλου καθορίζονται στο αρ. 3 του Ν. 3169/2003. Το προσχέδιο του νόμου για τη χρήση των όπλων στο αρ. 4 παρ. 1 δημιούργησε μια ευρύτερη ερμηνεία της κατάστασης κινδύνου στην οποία επιτρέπεται η πρόταξη του όπλου. Κατά το Ν. 3169/2003 απαιτείται να εκδηλωθεί ένοπλη επίθεση κατά του αστυνομικού ή τρίτου προσώπου. Στο αρ. 4 παρ. 1 του προσχεδίου είναι αρκετή η ύπαρξη σοβαρών ενδείξεων⁸⁹.

Όσον αφορά την πρόταξη του όπλου από τους αστυνομικούς, η ολοκλήρωση της ενέργειας τους επέρχεται με την πρόταξη του όπλου ανεξαρτήτως κατάστασης στην οποία βρίσκεται το όπλο εκείνη τη στιγμή. Εντούτοις δεν νοείται πρόταξη όπλου όταν ο αστυνομικός δεν σημαδεύει κάποιο άτομο αλλά κρατά στα χέρια του το όπλο του. Από τις κινήσεις του αστυνομικού πρέπει να προκύπτει άμεσος κίνδυνος να γίνει χρήση του όπλου του. Συμπληρωματικά με τις προηγούμενες διατάξεις και προς ενίσχυση της αρχής της ειδικότητας, οι διατάξεις του ΠΚ για την άμυνα και την κατάσταση ανάγκης εφαρμόζονται επικουρικά και μόνο στο βαθμό που επιτρέπει η αρχή της αναλογικότητας. Αυτή η πρόβλεψη απορρέει από το άρθρο 33 παρ 3 ΠΔ 141/1991, σύμφωνα με το οποίο η

⁸⁹ Ως σοβαρές ενδείξεις νοούνται και απειλές προς επίθεση με πειστική απομίμηση όπλου.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

χρήση των όπλων από τους αστυνομικούς γίνεται στις περιπτώσεις που προβλέπεται από τις διατάξεις του ΠΚ για την άμυνα και την κατάσταση ανάγκης καθώς και της σωρευτικής αναφοράς του άρθρου 25§2 του ΠΚ.

Κεντρική θέση στο πλέγμα αυτό κατέχει στο άρθρο 5 παρ. 2 του ισχύοντος Συντάγματος 2001, με το οποίο διακηρύσσεται η απόλυτη προστασία της ζωής όσων βρίσκονται στην Ελληνική επικράτεια. Η συνταγματική υποχρέωση που απορρέει από τη διάταξη του άρθρου 5 παρ. 2 Σ βαρύνει κατεξοχήν την αστυνομική εξουσία - και μάλιστα χωρίς να έχει προβληθεί αξίωση από το φορέα του δικαιώματος. Έχει δε θετικό και αρνητικό περιεχόμενο. Η παραβίαση του δικαιώματος στη ζωή προσβάλλεται αφενός άμεσα μέσω της χρήσης βίας, αφετέρου έμμεσα μέσω της αντιμετώπισης των κρατικών αρχών στα πλαίσια της έρευνας της ανθρωποκτονίας⁹⁰.

Στη συνέχεια, καθοριστική συμβολή στην προστασία της ανθρώπινης ζωής έχει το άρθρο 7 παρ. 2 Σ, βάσει του οποίου τα βασανιστήρια, οποιαδήποτε σωματική κάκωση, βλάβη υγείας, η άσκηση ψυχολογικής βίας καθώς και κάθε άλλη προσβολή της ανθρώπινης αξιοπρέπειας απαγορεύονται και τιμωρούνται, όπως ο νόμος ορίζει. Επίσης, η Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΕΣΔΑ) περιέχει σχετικές προστατευτικές διατάξεις, όπως και κυρίως εκείνες των άρθρων 2 με τίτλο «δικαίωμα στη ζωή» και 3 με τίτλο «απαγόρευση βασανιστηρίων»⁹¹. Το ΕΔΔΑ νομολόγησε, ότι υπάρχει υποχρέωση των δη-

⁹⁰Βλ. ΕΔΔΑ, Απόφαση Μακαρατζή κατά Ελλάδος, 20/12/2004 / Απόφαση Çakici κατά Τουρκίας

⁹¹ Ειδικότερα, με την πρώτη διάταξη διακηρύσσεται πως το δικαίωμα του κάθε προσώπου στη ζωή προστατεύεται από το νόμο και σε κανέναν δεν μπορεί να επιβληθεί από πρόθεση θάνατος, παρά μόνο σε εκτέλεση θανατικής ποινής εκδιδομένης υπό δικαστηρίου σε περίπτωση διαπράξεως αδικήματος που τιμωρείται από το νόμο με την ποινή αυτή (παρ. 1), στη δε παρ. 2 της ίδιας διάταξης η πρόκληση θανάτου

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

μοσίων αρχών να εγγυώνται το δικαίωμα καθενός, ακόμα και των υπόπτων, στη ζωή και συνακόλουθα να αξιολογούν προσεκτικά την οποιαδήποτε πληροφορία προτού τη μεταδώσουν στα όργανα της δημόσιας δύναμης που είναι οπλισμένα και μπορούν να προκαλέσουν θάνατο.

Η άσκηση αστυνόμευσης εντάσσεται παραδοσιακά στον πυρήνα των αρμοδιοτήτων του κράτους αλλά κατά παράβαση ασκείται από ΝΠΙΔ του δημόσιου τομέα⁹² ή ακόμη και από ιδιωτικές επιχειρήσεις (security). Η αρχή της αναλογικότητας έχουσα μάλιστα Συνταγματική ισχύ επιβάλλει τους περιορισμούς που πηγάζουν από τις διατάξεις της έναντι όλων των φορέων άσκησης αστυνομικής εξουσίας.

Τα αστυνομικά λοιπόν όργανα προβαίνουν σε άσκηση διακριτικής ευχέρειας η οποία είναι νόμιμη υπό τη διπλή προϋπόθεση, ότι ανταποκρίνεται στις αρχές της αναλογικότητας , της ισότητας, της χρηστής διοίκησης και της προστατευόμενης εμπιστοσύνης του πολίτη, και ότι πραγματοποιείται εντός των ορίων που θέτουν οι εν λόγω αρχές – κριτήρια της νομιμότητας της διοικητικής δράσης⁹³.

δικαιολογείται, επίσης, όταν συντρέχει περίπτωση χρήσεως βίας απολύτως αναγκαίας: α) για την υπεράσπιση οιοδήποτε προσώπου κατά παρανόμου βίας, β) για την πραγματοποίηση νόμιμης σύλληψης ή προς παρεμπόδιση αποδράσεως προσώπου νομίμως κρατουμένου και γ) για την καταστολή σύμφωνα με το νόμο στάσης ή ανταρσίας (παρ. 2 περ. α, β, γ).

⁹² ΝΔ 674/ 1970 - Αρ. 473 παρ. 2,10 ΠΚ - Αρ. 594 ΚΠΔ Οι αρμόδιοι υπάλληλοι του ΟΣΕ περιβάλλονται με όλα τα δικαιώματα και τα καθήκοντα των αστυνομικών υπαλλήλων. Οι σιδηροδρομικοί υπάλληλοι του ΟΣΕ έχουν την ιδιότητα του ειδικού ανακριτικού υπαλλήλου.

⁹³ Βλ. Παπαϊωάννου Ζ., Η αρχή της αναλογικότητας κατά την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας, 2003, εκδόσεις Σάκκουλας, σελ. 557.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

Τέλος η αρχή της αναλογικότητας έχει μια άρρηκτη σύνδεση με τη λειτουργία των εσωτερικών ζητημάτων της υπηρεσίας. Με βάση την αρχή της αναλογικότητας καθορίζονται τα αποτελέσματα των κρίσεων για την βαθμολογική ανέλιξη των αστυνομικών και επιβάλλονται οι πειθαρχικές ποινές. Ακόμη σε συνδυασμό με τις αρχές χρηστής διοίκησης και της αξιοκρατικής καταλήψεως των δημοσίων θέσεων, πραγματοποιείται η πρόσληψη των επιτυχόντων στις σχολές εκπαίδευσης που πρόκειται να στελεχώσουν το αστυνομικό Σώμα.

Η στελέχωση με άτομα ικανά τα οποία κατέχουν την απαραίτητη μόρφωση και ακολουθούν συνεχή επιμόρφωση, αποτελούν την κύρια προϋπόθεση για την εκπλήρωση του έργου που ανατίθεται από την κοινωνία. Απαιτείται ενδελεχής γνώση των ποινικών διατάξεων αλλά και συνεχής εκπαίδευση στους νέους τρόπους οπλοχρησίας. Κάθε περιστατικό βεβαίως εξετάζεται ξεχωριστά και υπό ξεχωριστό πρίσμα ανάλογα με τις αντικειμενικές συνθήκες, την ειδική εκπαίδευση του εμπλεκόμενου αστυνομικού και την ψυχολογική κατάσταση που βρέθηκε εξαιτίας των αντικειμενικών περιστατικών που αντιμετώπισε αλλά και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα του.

II. ΝΟΜΟΛΟΓΙΑΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ

ΠΡΩΤΟΔΙΚΕΙΟ ΚΑΤΕΡΙΝΗΣ

Αριθμός: 196/2014

ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΚΑΙ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΤΡΙΜΕΛΟΥΣ ΠΛΗΜΜΕΛΕΙΟΔΙΚΕΙΟΥ ΚΑΤΕΡΙΝΗΣ

Από την ερμηνεία των διατάξεων των άρθρων 5 παρ. 3 και 6 παρ. 1 του Συντάγματος συνάγεται ότι ο συνταγματικός νομοθέτης κατοχύρωσε την προστασία της προσωπικής ελευθερίας υπό την ειδικότερη μορφή της προσωπικής ασφάλειας (βλ. σχ. Μάνεση, Συνταγματικά Δικαιώματα, α' ατομικές ελευθερίες-πανεπιστημιακές παραδόσεις, δ' έκδοση, σελ. 173). Στο πλαίσιο της θεσμοθετημένης συνταγματικά αυτής προστασίας του ατόμου από αυθαίρετες καταδιώξεις, συλλήψεις και φυλακίσεις από μέρους της κρατικής εξουσίας, προκειμένου να λάβει νομότυπα χώρα η σύλληψη οποιουδήποτε προσώπου, πρέπει να συντρέχουν σωρευτικά οι ακόλουθες προϋποθέσεις: (α) η σύλληψη να βρίσκει έρεισμα σε διάταξη νόμου και (β) να εκτελείται με βάση δικαστικό ένταλμα, δηλαδή ένταλμα, το οποίο έχει εκδοθεί από κρατικό όργανο που κατά το Σύνταγμα και την κείμενη νομοθεσία αναγνωρίζεται ως δικαστική αρχή και περιβάλλεται με όλες τις εγγυήσεις της λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας που ορίζονται από τις διατάξεις των άρθρων 87-91 του Συντάγματος (βλ. σχ. Χρυσόγονο, Ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα, 2002, σελ. 216). Το ένταλμα αυτό πρέπει να είναι αιτιολογημένο, να μνημονεύει δηλαδή με ακρίβεια τα στοιχεία του προσώπου που πρόκειται να συλληφθεί (όνομα, επώνυμο, κατοικία, περιγραφή) και να επιδίδεται στο τελευταίο κατά τη στιγμή της σύλληψής του (βλ. Μάνεση, ό.π., σελ. 180). Επομένως, τα όργανα της εκτελεστικής εξουσίας στερούνται της δυνατότητας να προβούν με δική τους πρωτοβουλία στη σύλληψη οποιουδήποτε προσώπου. Ωστόσο, η απαγόρευση αυτή δεν είναι απόλυτη, αλλά κάμπτεται στην περίπτωση του αυτόφωρου εγκλήματος (βλ. Μαργαρίτη Μ., Ερμηνεία Κώδικα Ποινικής Δικονομίας, 2008, άρθρο 242, αριθ. 2, σελ. 466). Η διάταξη του άρθρου 6 παρ. 1 του Συντάγματος δεν περιέχει αυθεντικό ορισμό της έννοιας του αυτόφωρου εγκλήματος, αλλά αντίθετα επαφίεται για αυτόν στον κοινό νομοθέτη (βλ. Μάνεση, ό.π., σελ. 180). Ήδη από τη διάταξη του άρθρου 242 παρ. 1 ΚΠΔ ορίζεται ότι προκειμένου να χαρακτηριστεί ένα έγκλημα ως αυτόφωρο πρέπει να

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

συντρέχει μία από τις ακόλουθες περιπτώσεις: (α) να καταληφθεί κατά το χρονικό σημείο της διάπραξης του ή (β) να έχει τελεστεί πρόσφατα, περίπτωση η οποία συντρέχει, ιδίως όταν ο δράστης καταδιώκεται μετά τη διάπραξη του εγκλήματος από τη δημόσια δύναμη ή τον παθόντα ή με δημόσια κραυγή, όπως και όταν συλλαμβάνεται οπουδήποτε κατέχοντας αντικείμενα ή φέροντας ίχνη, από τα οποία συμπεραίνεται ότι διέπραξε το έγκλημα σε πολύ πρόσφατο χρόνο. Η πρώτη από τις παραπάνω περιπτώσεις αφορά το γνήσιο αυτόφωρο έγκλημα, ενώ στη δεύτερη από αυτές πρόκειται για την οιονεί ή καταχρηστική μορφή του, στην οποία όμως τίθεται από τη διάταξη του άρθρου 242 παρ. 2 ΚΠΔ συγκεκριμένο χρονικό όριο, το οποίο συμπίπτει με την παρέλευση της επομένης ημέρας από την τέλεση της πράξης (βλ. σχ. Καλφάλη-Μαργαρίτη Λ., Ποινική Δικονομία-Ειδικές Διαδικασίες, Αυτόφωρο έγκλημα και αυτόφωρη διαδικασία-Αίτηση ακυρώσεως διαδικασίας και αποφάσεως, 1998, σελ. 47επ. και 65επ.). Επομένως, ενόψει της προστασίας της προσωπικής ασφάλειας αλλά και του τεκμηρίου αθωότητας ο νομοθέτης υπήγαγε στην έννοια του αυτόφωρου εγκλήματος μόνον εκείνες τις αξιόποινες πράξεις, το χρονικό σημείο της κατάληψης του δράστη των οποίων τελεί σε στενή εγγύτητα προς το χρονικό σημείο της διάπραξής τους, καθώς η χρονική αυτή εγγύτητα έχει ως συνέπεια τη δυνατότητα ταχείας συλλογής των αναγκαίων αποδεικτικών στοιχείων. Η αποδεικτική αυτή ευχέρεια απόδοσης της τέλεσης των παραπάνω αξιόποινων πράξεων στο πρόσωπο του δράστη τους, η οποία αγγίζει τα όρια της βεβαιότητας, δικαιολογεί την άρση της απαγόρευσης της σύλληψης του τελευταίου χωρίς την προηγούμενη έκδοση δικαστικού εντάλματος και την κάμψη του τεκμηρίου της αθωότητάς του χάριν της ταχείας αποκατάστασης της έννομης τάξης και της αποτελεσματικότερης προστασίας των εννόμων αγαθών και συνιστά περιορισμό των σχετικών δικαιωμάτων του ο οποίος δεν παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας, όπως αυτή ρητά κατοχυρώνεται από τη διάταξη του άρθρου 25 παρ. 1 του Συντάγματος. Με βάση όσα εκτίθενται ανωτέρω προκύπτει ότι στο πλαίσιο της προστασίας της προσωπικής ασφάλειας του ατόμου και του σεβασμού του τεκμηρίου αθωότητας του κατηγορουμένου, ο νομοθέτης πρέπει να επιδεικνύει ιδιαίτερη φειδώ ως προς τον καθορισμό της έννοιας του αυτόφωρου εγκλήματος, ώστε σε αυτή να περιλαμβάνονται μόνον οι περιπτώσεις εκείνες των αξιόποινων πράξεων, οι οποίες λόγω της

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

κατάληψης του δράστη τους κατά τη διάρκεια της διάπραξής τους ή εντός σύντομου χρονικού διαστήματος μετά από αυτήν δύνανται με ευχέρεια να αποδοθούν στον τελευταίο. Αντίθετα, οποιαδήποτε νομοθετική απόπειρα διεύρυνσης της έννοιας του αυτόφωρου εγκλήματος, με σκοπό να καταστεί δυνατή η χωρίς τις εγγυήσεις της δικαστικής εξουσίας σύλληψη του φερόμενου ως δράστη του, συνιστά ευθεία παράβαση των διατάξεων των άρθρων 5 παρ. 3, 6 παρ. 1 και 25 παρ. 1 του Συντάγματος, προσβάλλει δε παράλληλα και το τεκμήριο αθωότητας, το οποίο κατοχυρώνεται από την υπερνομοθετικής ισχύος διάταξη του άρθρου 6 παρ. 2 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Ανθρώπου.

17/2013 ΕΦ ΑΙΓΑΙΟΥ (ΠΟΙΝ)
(ΠΟΙΝΔ/ΝΗ 2013/406)

Ποινική Δικονομία. Προσωρινή κράτηση και αίτηση αντικατάστασης προσωρινής κράτησης με περιοριστικούς όρους. Κριτήρια και προϋποθέσεις επιβολής προσωρινής κράτησης μετά το νόμο 3811/2009. Αρχή της αναλογικότητας. Καταχραστές Δημοσίου. Κακουργήματα της υπεξαίρεσης στην υπηρεσία με ιδιαίτερα τεχνάσματα από δημοτικό υπάλληλο εις βάρος ΝΠΔΔ (Δήμος Μυκόνου), της νόθευσης εγγράφων από δημοτικό υπάλληλο, της ψευδούς βεβαιώσεως από δημοτικό υπάλληλο και της απιστίας σχετική με την υπηρεσία. Πλημμελήματα της υπεξαγωγής εγγράφων από δημοτικό υπάλληλο, της ψευδούς βεβαιώσεως από δημοτικό υπάλληλο. Πραγματικά περιστατικά. Έκδοση δήθεν διπλοτύπων είσπραξης του Δήμου Μυκόνου (ψευδής βεβαίωση) και ψευδών βεβαιώσεων περί μη οφειλής ενδιαφερομένων για συμμετοχή σε δημοπρασίες σχετικές με μίσθωση παραλιών. Αντικαθίσταται η προσωρινή κράτηση με περιοριστικούς όρους (εγγύηση, εμφάνιση σε ΑΤ και απαγόρευση εξόδου από τη χώρα). Δεν στοιχειοθετείται πλέον πιθανότητα περί τέλεσης νέων εγκλημάτων στο μέλλον. Επιπλέον η τρίμηνη προσωρινή κράτηση κρίνεται ότι επέδρασε θετικά στο πρόσωπο του κατηγορουμένου. (Βλ. παρατηρήσεις Στυλιανού Παπαγεωργίου-Γονατά στην ΠοινΔ/νη 2013/410)

Κατά την παρ. 1 του άρθρου 282 ΚΠΔ, όσο διαρκεί η προδικασία, αν υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις ενοχής του κατηγορουμένου για κακούργημα ή πλημμέλημα που τιμωρείται με ποινή φυλάκισης τουλάχιστον τριών μηνών, είναι δυνατό να διαταχθούν περιοριστικοί όροι εφόσον αυτό κρίνεται απολύτως αναγκαίο για την επίτευξη των αναφερομένων στο άρθρο 296 σκοπών και κατά την παρ. 3 του ίδιου άρθρου, όπως αντικαταστάθηκε με το άρθρο 24 παρ. 1 του Ν 3811/2009 (ΦΕΚ Α' 231/18.12.2009) και το δεύτερο εδάφιο αυτής αντικαταστάθηκε με το άρθρο 31 παρ. 1 του Ν 4055/2012 (ΦΕΚ Α' 51/12.3.2012, έναρξη ισχύος από 2 Απριλίου 2012), προσωρινή κράτηση μπορεί να επιβληθεί αντί για περιοριστικούς όρους -εάν αιτιολογημένα κριθεί ότι οι τελευταίοι δεν επαρκούν- εφόσον συντρέχουν οι προϋποθέσεις της πρώτης παραγράφου του άρθρου αυτού, μόνο αν ο κατηγορούμενος διώκεται για κακούργημα και δεν έχει γνωστή διαμονή στη χώρα ή έχει κάνει προπαρασκευαστικές

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

ενέργειες για να διευκολύνει τη φυγή του ή κατά το παρελθόν υπήρξε φυγόποινος ή φυγόδικος ή κρίθηκε ένοχος για απόδραση κρατουμένου ή παραβίαση περιορισμών διαμονής, εφόσον από τη συνδρομή των παραπάνω στοιχείων προκύπτει σκοπός φυγής ή κρίνεται αιτιολογημένα ότι αν αφεθεί ελεύθερος είναι πολύ πιθανό, όπως προκύπτει από προηγούμενες αμετάκλητες καταδίκες του για ομοειδείς αξιόποινες πράξεις να διαπράξει και άλλα εγκλήματα. Εάν η αποδιδόμενη στον κατηγορούμενο πράξη απειλείται στο νόμο με ισόβια κάθειρξη ή πρόσκαιρη κάθειρξη με ανώτατο όριο τα είκοσι έτη ή εάν το έγκλημα τελέστηκε κατ' εξακολούθηση ή στο πλαίσιο εγκληματικής ή τρομοκρατικής οργάνωσης ή υπάρχει μεγάλος αριθμός παθόντων από αυτό, προσωρινή κράτηση μπορεί να επιβληθεί και όταν, με βάση τα συγκεκριμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της πράξης, κρίνεται αιτιολογημένα, ότι αν αφεθεί ελεύθερος, είναι πολύ πιθανό να διαπράξει και άλλα εγκλήματα. Μόνο η κατά το νόμο βαρύτητα της πράξης δεν αρκεί για την επιβολή προσωρινής κράτησης.

Από τις ως άνω διατάξεις σαφώς προκύπτει ότι η προσωρινή κράτηση είναι πάντοτε δυνητική και μέτρο εξαιρετικό, έχει δε επικουρικό χαρακτήρα έναντι των περιοριστικών όρων και πρέπει να επιβάλλεται όταν ο σκοπός του νόμου δεν μπορεί να επιτευχθεί με αυτούς.

Στην προκειμένη περίπτωση, από το σύνολο του αποδεικτικού υλικού της ανακριτικής αυτής δικογραφίας και ειδικότερα από τις καταθέσεις των μαρτύρων, τα έγγραφα, τη λογιστική πραγματογνωμοσύνη, τη γραφολογική πραγματογνωμοσύνη και την πραγματογνωμοσύνη για ζήτημα πληροφορικής, την απολογία του κατηγορουμένου, σε συνδυασμό και με όσα εκτίθενται στις κρινόμενες αιτήσεις και στο κατατεθέν από 28.2.2013 έγγραφο υπόμνημα του, λαμβανομένων υπόψη και των συνυποβληθέντων εγγράφων του κρατουμένου, που συμπληρώνουν αυτές, προκύπτουν, κατ' αρχήν, σοβαρές ενδείξεις ενοχής σε βάρος του κατηγορουμένου για τις αποδιδόμενες σ' αυτόν κακουργηματικές πράξεις: 1) της υπεξαίρεσης στην υπηρεσία από δημοτικό υπάλληλο, κατά μόνας και από κοινού και κατ' εξακολούθηση, στην οποία οι υπαίτιοι μεταχειρίστηκαν ιδιαίτερα τεχνάσματα και το αντικείμενο της πράξης είναι ιδιαίτερα μεγάλης αξίας. 2) της νόθευσης εγγράφων από δημοτικό υπάλληλο, τα οποία του ήταν προσιτά λόγω της υπηρεσίας του, με σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον αθέμιτο όφελος ή να βλάψει

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

παράνομα άλλον, με συνολικό όφελος ή βλάβη άνω των 120.000 ευρώ, αλλά και των 150.000 ευρώ (συγκεκριμένα 205.397,07 ευρώ) και το αδίκημα στρέφεται κατά ΝΠΔΔ, ήτοι του Δήμου Μυκόνου, 3) της ψευδούς βεβαίωσης από δημοτικό υπάλληλο, που στα καθήκοντα του αναγόταν η έκδοση ή σύνταξη δημόσιων εγγράφων, με σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον αθέμιτο όφελος ή να βλάψει παράνομα άλλον, με συνολικό όφελος ή βλάβη άνω των 120.000 ευρώ, αλλά και των 150.000 ευρώ και το αδίκημα στρέφεται κατά ΝΠΔΔ, ήτοι του Δήμου Μυκόνου, με τις επιβαρυντικές περιστάσεις της μακρόχρονης εκτέλεσης του αδικήματος, αλλά και της πρόκλησης ιδιαίτερας μεγάλης ζημίας (συγκεκριμένα ποσού 1.593.356,40 ευρώ), 4) της ψευδούς βεβαίωσης από δημοτικό υπάλληλο, που στα καθήκοντα του αναγόταν η έκδοση ή σύνταξη δημόσιων εγγράφων, με σκοπό να προσπορίσει στον εαυτό του ή σε άλλον αθέμιτο όφελος ή να βλάψει παράνομα άλλον, με συνολικό όφελος ή βλάβη άνω των 120.000 ευρώ, αλλά και των 150.000 ευρώ (συγκεκριμένα ποσού 510.995,69 ευρώ) και το αδίκημα στρέφεται κατά ΝΠΔΔ, ήτοι του Δήμου Μυκόνου και 5) της απιστίας σχετικής με την υπηρεσία, κατ' εξακολούθηση, με προκληθείσα ζημία στην περιουσία ΟΤΑ που υπερβαίνει το ποσό των 150.000 ευρώ, με την επιβαρυντική περίσταση της μακροχρόνιας εκτέλεσης του εγκλήματος και την πρόκληση ιδιαίτερας μεγάλης ζημίας (συγκεκριμένα ποσού 8.028.709,79 ευρώ)

Περαιτέρω, από τις κατά τα άνω αποδιδόμενες στον κατηγορούμενο κακουργηματικές αξιόποινες πράξεις, για τις οποίες απειλείται από το νόμο ποινή ισόβιας κάθειρξης, που φέρεται ότι τελέστηκαν από αυτόν με την ιδιότητα του ως υπάλληλος του Δήμου Μυκόνου, κατά τις ειδικότερες συνθήκες που γίνονται δεκτές στην εισαγγελική πρόταση στην οποία, όπως προεκτέθηκε, και το Συμβούλιο τούτο αναφέρεται, δεν κρίνεται με βάση τα συγκεκριμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τέλεσης αυτών ότι ο κατηγορούμενος εάν αφεθεί ελεύθερος είναι πολύ πιθανό να διαπράξει και άλλα εγκλήματα.

αφού δεν πιθανολογείται κίνδυνος φυγής του κατηγορουμένου, ούτε κίνδυνος τέλεσης άλλων εγκλημάτων, αν ο τελευταίος αφεθεί ελεύθερος, όπως προαναφέρθηκε, και με το πρόσθετο, ότι μόνο η κατά το νόμο βαρύτητα των πράξεων δεν αρκεί για την επιβολή της προσωρινής κράτησης, που σημαίνει ότι ο νομοθέτης θέλησε να συνυπάρχει αυτή

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

(βαρύτητα) και με κάποια από τις προαναφερόμενες προϋποθέσεις, το Συμβούλιο κρίνει ότι δεν συντρέχουν πλέον στο πρόσωπο του ανωτέρω κατηγορουμένου-αιτούντος, οι απαιτούμενες από το νόμο προϋποθέσεις, προς συνέχιση της προσωρινής του κράτησης και πρέπει αυτή να αντικατασταθεί με τους παρακάτω αναφερόμενους περιοριστικούς όρους (αφού ληφθούν υπόψη και συνεκτιμηθούν και οι προσωπικές, οικογενειακές, οικονομικές και επαγγελματικές ιδιότητες και καταστάσεις του κατηγορουμένου), η επιβολή των οποίων κρίνεται απολύτως αναγκαία, αλλά και επαρκής προς εξυπηρέτηση και ικανοποίηση του, υπό της διατάξεως του άρθρου 296 ΚΠΔ προσδιοριζόμενου, σκοπού, της παραδοχής δε αυτής συμπορευόμενης τόσο με τη συνταγματική αρχή της αναλογικότητας (άρθρο 25 παρ. 1 εδ. Β' του Συντ.), όσο και με τη σχετική (υπερνομοθετικής ισχύος) διάταξη του άρθρου 5 παρ. 1 εδ. γ' της Ευρωπαϊκής Συμβάσεως των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου.

Κατ' ακολουθία των ανωτέρω το Συμβούλιο κρίνει ότι πρέπει να γίνει δεκτή, κατά το επικουρικό της σκέλος, η κρινόμενη αίτηση του κατηγορουμένου και να αντικατασταθεί η προσωρινή κράτηση του με τους περιοριστικούς όρους: 1) της καταβολής εγγύησης ποσού 50.000 ευρώ, 2) της εμφάνισης του το πρώτο πενήνήμερο κάθε μηνός στο αστυνομικό τμήμα της περιοχής της κατοικίας του και 3) της απαγόρευσης εξόδου από τη χώρα, οι οποίοι κρίνονται επαρκείς για να εξασφαλίσουν την εμφάνιση του ενώπιον του δικαστηρίου, για να δικαστεί, σε περίπτωση παραπομπής, για τις ως άνω αξιόποινες πράξεις και σε τυχόν καταδίκη του να υποβάλει τον εαυτό του στην εκτέλεση της ποινής που θα του επιβληθεί.

4283/2014 ΣΤΕ

(Α' ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΝΟΜΟΣ)

Ευθύνη του Δημοσίου προς αποζημίωση. Η παράλειψη επεμβάσεως των αστυνομικών οργάνων με σκοπό την λήψη προστατευτικών μέτρων υπέρ των πολιτών και των περιουσιών τους πριν, κατά τη διάρκεια αλλά και μετά τη λήξη αθλητικών συναντήσεων, τόσο εντός όσο και εκτός των αγωνιστικών χώρων, ιδρύει ευθύνη του Δημοσίου σε αποζημίωση. Ορθά κρίθηκε ότι η Αστυνομία δεν έλαβε τα κατάλληλα μέτρα για την αντιμετώπιση της καταστάσεως, η οποία οδήγησε στον τραυματισμό από κροτίδα και τον ακρωτηριασμό του αναιρεσίβλητου. Το άρθρο 21 του ΚΝΔΔ, που ορίζει επιτόκιο 6% για τις οφειλές του Δημοσίου, δεν αντίκειται στο Σύνταγμα και την ΕΣΔΑ.

Εσφαλμένη αντίθετη κρίση της προσβαλλόμενης απόφασης. Μερικά δεκτή η αναίρεση (αναιρεί την

αριθμ. 1578/2009 απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών).

Μετά τη δημόσια συνεδρίαση το δικαστήριο συνήλθε σε διάσκεψη σε αίθουσα του δικαστηρίου

ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΤΗΣ ΕΠΙΚΡΑΤΕΙΑΣ (ΤΜΗΜΑ Α')

Συνεδρίασε δημόσια στο ακροατήριό του στις 17 Νοεμβρίου 2014 για να δικάσει την από 29 Οκτωβρίου 2009 αίτηση: του Ελληνικού Δημοσίου. Με την αίτηση αυτή το Ελληνικό Δημόσιο επιδιώκει να ανααιρεθεί η υπ' αριθμ. 1578/2009 απόφαση του Διοικητικού Εφετείου Αθηνών.

Με το άρθρο 21 του Κώδικα των νόμων περί δικών του Δημοσίου (κ.δ. 26.6/10.7.1944, Α' 139), το οποίο εξακολουθεί να ισχύει σύμφωνα με το τέταρτο εδάφιο του άρθρου 109 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα, ορίζονται τα ακόλουθα: «Ο νόμιμος και ο της υπερμερίας τόκος πάσης του Δημοσίου οφειλής, ορίζεται σε 6% ετησίως, πλην αν άλλως ορίσθη δια συμβάσεως ή ειδικού νόμου. Ο ειρημένος τόκος άρχεται από της επιδόσεως της αγωγής». Όπως κρίθηκε με την ΑΕΔ 25/2012, η ως άνω διάταξη εφαρμόζεται επί όλων των οφειλών του Δημοσίου προς τους ιδιώτες και η διαφοροποίηση που εισάγει σε σχέση με το υψηλότερο, γενικώς ισχύον για τις οφειλές των ιδιωτών, επιτόκιο υπερμερίας, εισάγει επιτρεπτή υπέρ του Δημοσίου προνομιακή μεταχείριση διότι αποβλέπει στον περιορισμό των οφειλών του Δημοσίου από τόκους και την αποτροπή αυξήσεως του κρατικού χρέους, εν τέλει δε στην ορθή

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

άσκηση της δημοσίας εξουσίας μέσω της διαφυλάξεως της δημοσιονομικής ισορροπίας και της περιουσίας του Κράτους, προς το σκοπό εκπληρώσεως των κατά το Σύνταγμα και τους νόμους υποχρεώσεων του Κράτους έναντι των πολιτών, και, ως εκ τούτου, δεν αντίκειται στο άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος, λαμβανομένων δε υπόψη και των πολιτικών και οικονομικών συνθηκών που ίσχυσαν καθ' όλη τη διάρκεια ισχύος της διατάξεως και εξακολουθούν να ισχύουν, δεν αντίκειται ούτε προς την κατοχυρωμένη με το άρθρο 25 παρ. 1 εδ. δ' του Συντάγματος αρχή της αναλογικότητας. Περαιτέρω, όπως κρίθηκε και με τις αποφάσεις της Ολομέλειας ΣτΕ 378/2014 και 2114/2014, η διάταξη του άρθρου 21 του Κώδικα Νόμων περί δικών του Δημοσίου δεν αποτελεί δικονομική, αλλά ουσιαστική διάταξη και, ως εκ τούτου, από τη διαφοροποίηση του οριζόμενου με αυτήν επιτοκίου, σε σχέση με το εκάστοτε γενικώς ισχύον επιτόκιο για τις οφειλές των ιδιωτών, δεν τίθεται ζήτημα παραβιάσεως των άρθρων 20 παρ. 1 του Συντάγματος, 6 παρ. 1 και 14 της ΕΣΔΑ, και 2 παρ. 3 περ. α', β' και 14 παρ. 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα, τα οποία κατοχυρώνουν το δικαίωμα δικαστικής προστασίας και δίκαιης δίκης, δεδομένου ότι με την ανωτέρω διάταξη το Δημόσιο δεν εξοπλίζεται, έναντι των ιδιωτών, με προνόμια δικονομικού περιεχομένου. Εξάλλου, όπως κρίθηκε ειδικότερα με την απόφαση της Ολομέλειας ΣτΕ 2114/2014, από την εφαρμογή της ως άνω διατάξεως του άρθρου 21 του Κώδικα Νόμων περί Δικών του Δημοσίου δεν προκαλείται παραβίαση ούτε του άρθρου 1 του Πρώτου Προσθέτου Πρωτοκόλλου της ΕΣΔΑ, διότι η ρύθμιση αυτή αποβλέπει, υπό τις συγκεκριμένες συνθήκες, στην εξυπηρέτηση του προαναφερόμενου σκοπού επιτακτικού δημοσίου συμφέροντος, η ζημία δε που υφίστανται οι ιδιώτες από την καταβολή των οφειλών του Δημοσίου με επιτόκιο 6%, αντί του γενικώς ισχύοντος μεγαλύτερου επιτοκίου, δεν είναι τέτοιας εκτάσεως ώστε να θίγει τον πυρήνα της αξιώσεως.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ

Ανακεφαλαιώνοντας η αρχή της αναλογικότητας ή αλλιώς της αναλογίας περιλαμβάνεται στις αρχές της χρηστής διοίκησης, σύμφωνα με την οποία το επιβαρυντικό μέτρο που επιβάλλεται στον διοικούμενο από τη σχετική διοικητική πράξη πρέπει να είναι ανάλογο προς το μέσο δια του οποίου εξυπηρετείται το δημόσιο συμφέρον και ανάλογο προς το προστατευόμενο ιδιωτικό συμφέρον, στα πλαίσια πάντοτε του δημοσίου συμφέροντος.

Η αναλογικότητα έχει τις καταβολές της στη διδασκαλία του Αριστοτέλη, όπου η ιδέα της αρετής στο χώρο της δικαιοσύνης εκφράζεται ως μεσότητα. Από την ιδέα αυτή της μεσότητας πηγάζουν στενά συνδεδεμένες μεταξύ τους οι ιδέες της ισότητας και της αναλογικότητας. Βέβαια η αναλογικότητα δεν είναι μια αμιγώς νομική έννοια. Αλλά είναι μια αρχαία φιλοσοφική σύλληψη της μαθηματικής εκ καταγωγής αρχής της «αναλογίας» που δηλώνει τη μαθηματική σχέση μεταξύ δύο «λόγων».

Ως φιλοσοφική έννοια συνδέεται με την ιδέα της δικαιοσύνης και μάλιστα της «διανεμητικής» δικαιοσύνης όπως την εννοεί ο Αριστοτέλης. Η διανεμητική δικαιοσύνη λαμβάνει υπόψη της τις κατ' ιδίαν περιστάσεις και είναι απαραίτητη για την κατανόηση της αρχής αυτής στο νομικό επίπεδο. Στο επίπεδο αυτό η αρχή της αναλογικότητας εισάγει μια ηθική και κοινωνική έμφαση, όχι μόνο μια μαθηματική απαίτηση, αλλά μια απαίτηση δικαιοσύνης υπό την έννοια ότι αυτό που είναι δυσανάλογο είναι άδικο.

Ως νομική αρχή η αναλογικότητα έχει την έννοια του θεμελιώδους κανόνα που πρέπει να ρυθμίζει τις σχέσεις μεταξύ εξουσιαζόντων και εξουσιαζόμενων, είναι δε τόσο παλαιά όσο και η έννοια του «ανθρωπισμού». Με την αρχαϊκή νομική της έννοια, η αναλογικότητα

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

εμφανίστηκε το πρώτο στο Αστυνομικό Δίκαιο της Γερμανίας και της Γαλλίας, ως αρχή σύμφωνα με την οποία το Κράτος δεν μπορεί να περιορίσει τις ατομικές ελευθερίες παρά μόνο στο μέτρο που είναι αναγκαίο για την διασφάλιση της ελευθερίας του συνόλου της δημόσιας τάξεως και ασφάλειας. Η εξέλιξη όμως του Διοικητικού Δικαίου πέραν του Δικαίου της Αστυνομίας, οδήγησε στην εφαρμογή της αρχής της αναλογικότητας σε όλους του τομείς της κρατικής δραστηριότητας.

Σύμφωνα λοιπόν με την ιδέα της αναλογικότητας το δίκαιο πρέπει να είναι χρήσιμο και να εξυπηρετεί τους σκοπούς των ανθρώπων είτε ως ατόμων είτε ως κοινωνιών. Το δίκαιο λοιπόν ως εργαλείο ανθρωπίνων επιδιώξεων πρέπει ν' ανταποκρίνεται σε μια ποσοτικά μετρήσιμη αναλογία μέσων και αποτελεσμάτων σε σχέση με ένα επιδιωκόμενο σκοπό.

Έτσι την αρχή της αναλογικότητας την συναντάμε σε κάθε περίπτωση που τίθενται περιορισμοί κατά την άσκηση ατομικών δικαιωμάτων. Σκοπός της είναι να θέσει όρια στους περιορισμούς των ατομικών δικαιωμάτων δηλαδή λειτουργεί ως περιορισμός των περιορισμών. Σύμφωνα με την αρχή αυτή πρέπει να υπάρχει αιτιώδης συνάφεια μεταξύ του επιδιωκόμενου από την άσκηση δημόσιας εξουσίας σκοπού, του δυσμενούς μέτρου και της ρυθμίσεως της πραγματικής κατάστασης. Δεν επιτρέπεται κατά την αρχή αυτή και είναι εκ της έννοιας του κράτους δικαίου απαγορευμένο η διοίκηση να υπερβαίνει το απολύτως αναγκαίο και ως εκ του σκοπού της διοικητικής πράξεως προσδιοριζόμενο μέτρο.

Τόσο λοιπόν ο νομοθέτης, όσο και η διοίκηση, όταν επιβάλλουν οποιουδήποτε είδους περιορισμούς θα πρέπει να επιλέγουν ανάμεσα στα μέτρα που μπορούν να λαμβάνουν για να πετύχουν τους σκοπούς τους εκείνο που κάθε φορά είναι το λιγότερο επαχθές για τους διοικούμενους.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

Κάθε είδους περιορισμοί που μπορούν να επιβληθούν από την διοίκηση, τον νομοθέτη αλλά και την δικαστική εξουσία, σε βάρος των εννόμων συμφερόντων και των δικαιωμάτων του ανθρώπου, ως ατόμου και ως μέλους του κοινωνικού συνόλου, ισχύουν μόνο εφόσον ικανοποιούν τις εξής προϋποθέσεις:

- προβλέπονται απ' ευθείας από το Σύνταγμα ή από τον νόμο
- επιβάλλονται για λόγους δημοσίου συμφέροντος και
- σέβονται την αρχή της αναλογικότητας.

Σύμφωνα με την αρχή της αναλογικότητας ο σκοπός που επιδιώκεται πρέπει να είναι νόμιμος αλλά και το μέτρο εισαγωγής του περιορισμού των δικαιωμάτων των πολιτών πρέπει να είναι θεμιτό. Η σχέση δηλαδή ανάμεσα στο μέτρο που επιβάλλεται και στο σκοπό που επιδιώκεται με την επιβολή του θεωρείται εύλογη κι' επομένως το μέτρο σέβεται την αναλογικότητα όταν συγκεντρώνει σωρευτικά τα ακόλουθα χαρακτηριστικά:

α) Το μέτρο είναι κατάλληλο, πρόσφορο, προκειμένου να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος με την επιβολή του σκοπός (καταλληλότητα). Σύμφωνα με το γερμανικό λόγιο: «Δεν κυνηγά κανείς τα σπουργίτια με κανόνια». Η καταλληλότητα ενός μέτρου κρίνεται σε σχέση με δεδομένο σκοπό. Είναι δε δυνατόν ένα μέτρο να είναι κατάλληλο κατά το χρόνο που λαμβάνεται αλλά να αποδειχθεί ακατάλληλο εκ των υστέρων. Αυτό οφείλεται στο ότι η καταλληλότητα, δηλαδή οι συνέπειες του μέτρου, αποδεικνύονται κατά την εφαρμογή του μέτρου στη διαδρομή του χρόνου.

β) Το μέτρο πρέπει να είναι αναγκαίο, να συνεπάγεται δηλαδή για τον διοικούμενο τα λιγότερα δυνατά μειονεκτήματα και να είναι το λιγότερο επαχθές (αναγκαιότητα). Το μέτρο είναι αναγκαίο όταν δεν είναι δυνατή η επιλογή ενός άλλου εξίσου δραστικού μέτρου, το οποίο να περιορίζει σε λιγότερο βαθμό ή και καθόλου την ατομική ελευθερία.

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

Μεταξύ των ισοδύναμων σε αποτελεσματικότητα αναζητείται το ηπιότερο μέτρο. Στον έλεγχο της αναγκαιότητας του περιοριστικού μέτρου ο δικαστής εξετάζει, αν το περιοριστικό μέτρο συνιστά μια απολύτως αναγκαία επιλογή προς επίτευξη ορισμένου σκοπού, με άλλα λόγια τα λιγότερο επαχθή για τα θιγόμενα συμφέροντα νομοθετικά μέτρα. Ακόμα ο έλεγχος της αναγκαιότητας συνδέεται με τη στάθμιση του κόστους της νομοθετικής επιλογής ενόψει του οφέλους που αποκομίζεται.

γ) Το περιοριστικό μέτρο πρέπει επίσης να είναι ανάλογο (αναλογικότητα). Πρέπει μεταξύ του συγκεκριμένου νομοθετικού ή διοικητικού μέτρου και του επιδιωκόμενου σκοπού να υπάρχει μια εύλογη σχέση. Ο σκοπός που επιδιώκεται δεν πρέπει να βρίσκεται σε δυσαναλογία με την έκταση της προσβολής των ατομικών δικαιωμάτων, δηλαδή δεν πρέπει να είναι δυσανάλογος σε σχέση με τους λόγους που το προκάλεσαν ή το αντικειμενικά επιλέξιμο αποτέλεσμα π.χ. απαγόρευση εξόδου από την χώρα οφειλέτη μικρού ποσού προς το δημόσιο.

Με άλλα λόγια θα πρέπει τα πλεονεκτήματα του μέτρου που επιβάλλεται να υπερέχουν έναντι των μειονεκτημάτων του, ή τα μειονεκτήματά του να μην υποσκελίζουν τα πλεονεκτήματά του.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

1. . Κόρσος Δ., Διοικητικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος 2005
2. Ανδρουλάκης, Τα όρια της ανακριτικής δράσεως και «η αρχή της αναγκαιότητας» ΠΧρ 1975
3. Γέροντας Απόστολος «Η αρχή της αναλογικότητας στο Γερμανικό Δημόσιο Δίκαιο» 1983
4. Δαγτόγλου Π., Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, 2004
5. Δαγτόγλου Π.Δ. «Συνταγματικό Δίκαιο- Ατομικά Δικαιώματα Α» Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα, 1991
6. Δαγτόγλου, Γενικό Διοικητικό Δίκαιο, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα – Κομοτηνή 1997
7. Δαλακούρας Θ., Η αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, 1993
8. Δαλακούρας Θ., Η αρχή της αναλογικότητας και μέτρα δικονομικού καταναγκασμού, 1993
9. Δέγλερης φ. Τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι περιορισμοί τους, 1979
10. Δημητρόπουλος Α., Συνταγματικά Δικαιώματα-Γενικό μέρος
11. Κοντογιωργά – Θεοχαρόπουλου Δ., Η αρχή της αναλογικότητας στο Εσωτερικό Δημόσιο Δίκαιο, Θεσσαλονίκη 1989, εκδόσεις Σάκκουλα
12. Κοντόγιωργα-Θεοχαροπούλου Δ., «Η αρχή της αναλογικότητας στο εσωτερικό δημόσιο δίκαιο», Σάκκουλας Αθήνα-Θεσσαλονίκη, 1989
13. Κόρσου Δ., Διοικητικό Δίκαιο, Γενικό Μέρος, Γ' Έκδ., εκδ. Αντ. Ν. Σάκκουλας, Αθήνα - Κομοτηνή 2005
14. Κούσης Π., «Θεσμικές μεταρρυθμίσεις της Συνθήκης του Άμστερνταμ», Ε.Ε. Ευρ.Δ 2/1998
15. Μάνεσης Α., Συνταγματικό Δίκαιο Ι, 1980 σελ. 25
16. Μαρκαντωνάτου – Σκαλτσά Α., Γενικές Αρχές στη Νομολογία του ΣτΕ και του ΔΕΚ, Α' Εκδ., εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα - Θεσσαλονίκη 2007
17. Μπέης Ευ., Η αρχή της αναλογικότητας, 1999
18. Παπαδοπούλου Ρ., Τα εθνικά Κοινοβούλια στο θεσμικό σύστημα της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά τη Συνθήκη της Λισσαβόνας

Η ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΑΝΑΛΟΓΙΚΟΤΗΤΑΣ ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ ΤΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΚΗΣ ΔΡΑΣΗΣ

19. Παπαϊωάννου Ζ., Άσκηση δημόσιας διοικήσεως μέσω νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, εκδ. Αντ. Σάκκουλα Αθήνα - Κομοτηνή 1985
20. Παπαϊωάννου Ζ., Αστυνομικό Δίκαιο, εκδ. Σάκκουλας, Β' Έκδοση, Αθήνα - Θεσσαλονίκη
21. Παπαϊωάννου Ζ., Η αρχή της αναλογικότητας κατά την άσκηση της αστυνομικής εξουσίας, 2003, εκδόσεις Σάκκουλα
22. Σκουρής Β., Η Συνταγματική αρχή της αναλογικότητας και οι νομοθετικοί περιορισμοί της επαγγελματικής ελευθερίας (παρατηρήσεις στην απόφαση 2112/1984 του ΣτΕ)
23. Τάχος, Δίκαιο της Δημόσιας Τάξης
24. Τριανταφύλλου Γ.: Η αρχή της αναλογικότητας στην ποινική δίκη, 1990
25. Χρυσόγονος Κ., Ατομικά και Κοινωνικά Δικαιώματα, 1998

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

1. Knemeyer, Polizei und Ordnungsrecht
2. Harbo T., «The function of the proportionality principle in EU Law», European Law Journal, 2/2010
3. Tridimas T., «The general principles of EC Law», στη σειρά «Oxford EC Law library», F. G. Jacobs (επιμέλεια), Oxford University Press, 1999
4. Tridimas T., «The general principles of EC Law», στη σειρά «Oxford EC Law library», F. G. Jacobs (επιμέλεια), Oxford University Press, 1999
5. Prechal S., «Topic one: national applications of the proportionality principle free movement and procedural requirements: proportionality reconsidered», Legal Issues of Economic Integration 3/2008

Διαδικτυακοί Ιστότοποι

1. <http://ssrn.com/abstract=1417242>